MAHMUT DİKERDEM

BARIŞ SOSYALİZM YAZILARI

Ülkemizin onurlu aydınlarından seçkin barış ve sosyalizm savaşçısı Mahmut Dikerdem 1985 sonrası dünyadaki gelişmeleri barış ve sosyalizm sorunları açısından ele alıyor

10 EYLÜL YOLU YAYINCILIK

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

MAHMUT
DİKERDEM

BARIŞ
SOSYALİZM
YAZILARI

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

10 EYLÜL YOLU YAYINCILIK

Birinci Basım: Eylül 1991

10 EYLÜL YOLU YAYINCILIK

Sahibi : Mehmet Oğur

Yazışma Adresi : Söğütlüçeşme Cad. Siftah Sk. No:15/10 Kadıköy-İSTANBUL

Baskı : Aydınlar Matbaası

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

İçindekiler

Sunu	7
Önsöz	9
Tüm Korotiç'lere açık mektup	14
Yalta'dan Malta'ya Bloksuz Bir Dünyaya Doğru mu?	33
Sosyalizm ve Barış	45
Soğuk Savaş Bitmedi, Sınıf Savaşımı Enternasyonal Ölçekte Sürüyor	53

Sunu

Yayınevimiz, ülkemizin saygın aydınlarından, onurlu barış ve sosyalizm savaşçısı Mahmut Dikerdem'in 1985 sonrası dünyadaki gelişmeleri barış ve sosyalizm sorunları çerçevesinde değerlendirdiği yazılarını yayınlamaktan kıvanç duymaktadır.

Yıllarca uluslararası diplomasi ve siyaset alanında deneyim biriktirmiş ve bu deneyimi daha 19 yaşlarındayken temasa gelip benimsediği Marksist bakış açısıyla da bütünlemiş olan M.Dikerdem, günümüz dünyasındaki gelişmeleri değerlendirirken, günün moda yaklaşımlarını sorguluyor. "Tüm Koroticlere açık mektup"u değişik yayın organlarınca da iktibas edilerek haklı bir yaygınlık kazanmış olan Dikerdem'in izleyen süreçte kaleme aldığı ve yine değişik yayın organlarında yayınlanmış olan makalelerinin bu derlemesinin, okurlarımızın bunlara toplu olarak ulaşmalarını sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda bir bütünsellik içinde sorunları kavrayıp tartışmalarına yardımcı olacağı düşüncesindeyiz.

TÜRKİYE EKONOMİK VE SOSYAL ARAŞTIRMA VAKFI

ÖNSÖZ

Küba lideri Fidel Castro'nun dediği gibi, "utanç verici bir dönemden geçiyoruz!". Gerçekten de 1986 yılından bu yana yaşanan olaylar sosyalist dünyada bir deprem etkisi yarattı. Tüm dengeler, değer yargıları, bilimsel kuramlar altüst edildi. 70 yıldır devrim bayrağını ellerinde yükseltenler inanılmaması güç bir panik ve teslimiyet psikozunun içine düştüler; Büyük Ekim Devrimi'nin kazanımlarını hemen tümüyle yadsıyarak "yeni Düşünce" adını verdikleri -ne olduğu hâlâ anlaşılamayan- politikalara saptılar. Önceleri amacın komünizmden vazgeçmek değil sistemin tıkanıklığını giderecek köklü önlemler almak olduğu açıklandı. Nitekim dünya kamuoyunda adı yeniden yapılanma (perestroika) ve açıklık(glasnost) ile özdeşleşen Sovyet lideri Mihail Gorbaçov kitaplar yazarak ve nutuklar çekerek "Yeni Düşünce"nin erdemlerini halkına anlatmaya çalıştı ve "Kapitalizme asla dönmeyeceğiz" dedi. Ama kısa zamanda görüldü ki, Gorbaçov yönetimi, kendi başlattığı olaylara hakim olmak yerine, yeni kavramlar icat etmeyi yeğlemektedir. Örneğin, sosyalist blokun dağılmasına "askeri bloklaşmanın sonu" denildi. Lech Walesa, Vaclaw Havel gibi emperyalizm ajanlarının çabalarıyla Orta ve Doğu Avrupa'nın sömürgeleşmesine "Ortak Avrupa Evi" adı takıldı. İki Almanya'nın birleşerek yeni bir kapitalist Reich İmparatorluğu ku-

rulmasına 5,10 milyar DM karşılığında razı olundu ve bu tehlikeli gelişme Avrupa'da yumuşamanın doğal sonucu gibi gösterildi. Orta Avrupa'nın sözde demokratlaşması ne demekti? Çekoslovakya'da komünistlerin yasa dışına itilerek koğuşturmaya uğratılmaları, Polonya'ya IMF reçetelerinin dayatılması, Berlin ve Budapeşte'de Yahudi düşmanlığının, ırkçılığın geri gelmesi demekti.

SSCB'nin içinde de durum hiç parlak değildi. Merkezi yönetimin, Komünist Parti'nin etkinliğinin azalmasıyla birlikte, cumhuriyetlerde özerklik, bağımsızlık akımları güçlenmiş, sosyalizmin anavatanında şoven milliyetçilik, dincilik hortlamıştı. SSCB dağılma tehlikesiyle karşı karşıya kaldı."Yeni Düşünce"ciler Parti'nin öncülük misyonuna son verdikleri için bu kaosu yarattıklarını itiraf edecekleri yerde, 70 yıllık Devrim tarihine son bir ihanette daha bulundular: Komünizmin kesin bir stratejik yenilgiye uğradığını açıkça kabul ederek devrimciliğin gerçeklerin sınavından başarıyla geçememiş bir romantizmden ibaret olduğunu, çağımızda toplumsal yaşamın demokrasiye, özel mülkiyete, manevi değerlere dayandığını, Marksizm'in artık eskidiğini, aşıldığını ve bundan böyle piyasa ekonomisine dayalı liberal demokrasi ile bütünleşmenin kaçınılmaz olduğunu ileri sürdüler.Ama bilmiyorlardı ki sosyalizm ne ölüm ilanı vermekle tarihe gömülür, ne de kapitalist dünyaya entegre olarak yaşamını sürdürebilir. Bütün dünyada ekonomik savaş sürüp giderken, Kuzey'in

zengin ülkeleriyle Güney'in yoksulları arasındaki uçurum derinleşirken, Afrika kıtası adeta can çekişirken, komünizmin çökmesine ve kapitalizmin eskisi gibi hegemonya kurmasına seyirci kalmak mümkün müdür? Tarih'in ilk sosyalist devletini kapitalizmin ipoteği altına sokmak isteyenlerin, emperyalizmle uzlaşma arayanların 6 yıllık Gorbi deneyiminden sonra vardıkları nokta nedir? İngiltere'nin sol eğilimli "The Guardian" gazetesinde çıkan bir karikatür bunun yanıtını acı biçimde veriyordu: Elindeki tasta "satılık" yazılı füzeler taşıyan yoksul kılıklı bir adam:"Adım Mihail, lütfen yardım edin" diye elini uzatıyordu. Fidel'in dediği doğru, gerçekten utanç verici bir dönemi yaşıyoruz.

Bu gibi durumlarda Lenin'in "toplumun en kaypak katmanı" olarak tanımladığı küçük burjuva kültürü temsilcilerinin, benmerkezci aydınların yılgınlığa, umutsuzluğa düşmelerini, hatta kimilerinin aldatılmışlık duygusuna kapılarak inançlarını yitirmelerini, bir bölümün ise pişkince karşı saflarda kendilerine yer aramalarını fazlaca yadırgamamalı. Devrim süreci her zaman inişli çıkışlıdır; Tarih'in sarkacı inişe geçince kaçışlar, fireler çoğalır, yükselme başlayınca da saflar sıkışır, hareket güçlenir. Ayrıca, en hızlı devrimcilerin ilk büyük yenilgide en keskin karşı-devrimci kesilmelerine çok tanık olunmuştur. Günümüzde de bunların bir uçtan ötekine rahatça sıçrayarak "demokrasi araç değil, amaçtır", "demokratik alanda güçlü konumlar elde edilmeden

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

sosyalizme varılamaz" diye bas bas bağıranları ibretle izliyoruz.

Varsın bağırsınlar, yurt ve dünya olayları onları hergün yalanlayarak gülünç duruma düşürmektedir. Ne ki, 1980'li yılların ikinci yarısında Doğu Avrupa'da cereyan eden olayları yüzeysel biçimde yorumlayarak dünya proletaryasının 150 yıllık mücadele sonucunda bileğinin hakkıyla koparıp aldığı kazanımları ve tuttuğu devrimci mevzileri terk etmesini öğütleyenlerin, özellikle de burjuva demokrasisini ve sınıf uzlaşmacılığını - başta Türkiye İşçi Sınıfı olmak üzere- Üçüncü Dünya ülkelerinin emekçilerine örnek göstermeye yeltenenlerin karşısına kararlılıkla dikilmek ivedi bir görev olmuştur. Kanımca, bu görev Türkiyeli Marksist-Leninist'ler bakımından oldukça elverişli bir ortamda yerine getirilme şansına sahiptir. Çünkü Türkiye işçi hareketi, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin 2. Dünya Savaşı sonrasının "ithal malı" sosyalist rejimleri gibi değil, doğuşundan beri yasadışı kalmasına, yeraltına itilmesine karşın bilinçli, inançlı kadrolarının sonsuz özverileriyle toplumumuzda kökleşmiş ve zor koşullar altında olabildiğince gelişmiş bir yapıya, şanlı bir geçmişe sahiptir.

Bu önsözü bir mesajla noktalamak istiyorum: BİLİMSEL SOSYALİZM dediğimiz tarihsel tasarımın temel öğesinin "yeni bir uygarlık taşıyıcısı" olduğu doğru ise, kendilerine Marksist diyebilenlerin buna bir itirazları yok ise, bütün sorun sosyalizmin

hedeflediği "yeni insan"ın ve "yeni dünya"nın hem sosyal-toplumsal düzeyde, hem de mikro düzeyde, yani bireysel ölçekte en iyi nasıl gerçekleşeceğini, güçlükleri, olumsuzlukları, kapitalist sistemin tuzaklarını nasıl aşacağını tartışmakla sınırlandırılmalıdır. Oysa sosyalist kampta halen egemen olan eziklik, karamsarlık havası sorunu "Sosyal Demokrasi"ye sığınarak çözümleme eğilimini öne çıkarmıştır. Sovyetler'de ve Doğu Avrupa rejimlerinde meydana gelen tıkanıklığı, çöküntüyü kapitalist sistemin Truva Atı olan sosyal-demokrasiden medet umarak gidermeye çalışmak ise, Marksist doktrini yadsımakla eşanlamlıdır. İnsanlığın bugün vardığı aşamada toplumsal ve bireysel düzeylerde gereksinim duyulan özerkliği, özgürlüğü sağlamak ve bilimsel sosyalizmin özünde varolan katılımcı demokratik düzeni yaşama geçirmek ancak **sınıfsal** çözümlerle mümkündür. Demokratik rejimi diktatörlüğün, bürokratik baskının karşıtı olarak niteleyip yüceltenler, demokrasiyi devlet sorunu ile birlikte ele almadıkları için yanılgıya düşüyorlar. Demokrasi bir devlet biçimidir ve bir sınıfın başka bir sınıfa karşı sistemli zor uygulamasını sağlamaya yarayan bir aygıttır. Unutulmamalı ki sınıfsal olmayan hiçbir yaklaşım Marksist anlamda bilimsel değildir ve "devlet sönümlenince ye değin" sınıf savaşımı gözardı edilemez.

Mahmut Dikerdem
Ağustos 1991

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Tüm Korotiç'lere açık mektup

Sayın Baylar,

Sizlere nasıl hitap edeceğimi bilemedim. Eskiden yoldaş diye anılırdınız ama bu sözcüğü kullanmaya elim varmadı, zaten sizin de öyle çağrılmaktan hoşlanmayacağınızı düşündüm. Her ne ise, bu açık mektubu yazmaya beni iki önemli neden zorladı: Birincisi, sizler yani en büyüğünden en küçüğüne kadar tüm Korotiç'ler -aranıza sayın Mihail Gorbaçov'u şimdilik kaydıyla katmıyorum- son yıllarda sergilediğiniz tutum, yayınladığınız yazılar, yaptığınız konuşmalarla kamuoyunda büyük şaşkınlık, giderek karmaşa yarattınız. Yalnız kişisel olarak değil, dergiler, dernekler, bilim akademileri içerisinde kadrolaşarak sesinizi dünyaya duyurdunuz. Şimdiye değin sosyalist dünyadan duyulmaya alışılmamış bu sesler kamuoyunda yankılandı, büyük ilgi ve heyecan yarattı, ülkelerinizde olup bitenler soluk kesici serüvenler öyküleri gibi izlenmeye başladı.

Bunu söylerken, sadece Batılı ülkelerdeki tepkileri kasdetmiyorum. Batı'nın egemen çevrelerinin sizi bağırlarına basacakları kuşkusuzdu. Oralardan yükselen zafer çığlıkları, "sosyalizmin iflası",

"Marksizme elveda", "komünizm öldü" biçimindeki keskin yargılar beklenmedik şeyler değil. Onlar 70 yıldır düşledikleri bir olayın sonunda gerçekleştiği sanısının sarhoşluğunu yaşıyorlar; sol dünya görüşünün kesin bir darbe yediğine ve bir daha belini doğrultamayacağına inanarak sevinçten uçuyorlar. Bizde bile Marksizm konusunda Karl Marx'ın sakallı olduğundan öte bilgisi bulunmayanlar, "Teknoloji Marksizmi yenmiştir" diye ahkam kesiyorlar. Onları ciddiye almasak bile, çağdaş Sağ'ın fikir babası Raymond Aron'un çömezleri, J.F. Revel gibi sağcı düşünürler sizin başlattığınız harekete kuramsal yorumlar getirerek, günümüzde ideolojilerin sonunun geldiğini ilan etmekten çekinmiyorlar. Kişinin siyasal iktidar karşısında ezilmemesinin en sağlam güvencesinin bireysel mülkiyet özgürlüğü olduğunun artık komünist dünyada da anlaşıldığını söylüyorlar. ABD'de daha ileri gidenler var. Geçenlerde Dışişleri Bakanlığı Siyaset Planlama Dairesi başkan yardımcısı Francis Fukuyama'nın hazırladığı bir rapor Vaşington resmi çevrelerinde büyük ilgi ile karşılanmış. Raporun ana düşüncesi şu: "Soğuk Savaş'ın sona ermesi batının liberal demokrasi sisteminin toplum yönetiminde nihai form olarak evrenselleşmesi ve belki de tarihsel sürecin sonu demek olacaktır". Amerikan dışişleri yetkilisi öngörüsünde fazla acele etmiş olsa da, Batı'daki umut ve beklentileri pek güzel yansıtmış. ABD başkanı George Bush da göreve başlarken verdiği söylevde, "yüzyılımızda, belki de bütün ta-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

rihte ilk kez hangi yönetim biçiminin en iyi olduğunu araştırmaya artık gerek kalmadı" dememiş miydi?

Kısacası, sayın Korotiç'ler, Büyük Ekim Devrimi'nden 70 yıl sonra liberal demokrasinin savunuculuğuna soyunmakla Batı dünyasında büyük sükse yaptığınız su götürmez. Yalnız batıda değil, az gelişmiş ya da gelişme yoluna girmiş ülkelerin emperyalizme bağımlı çevrelerinde de tam bir şenlik havası yarattınız. Ancak, ürettiğiniz "Yeni Politik Düşünce" ile sosyalist dünyada bir yenilgi rüzgarı estirdiğinizin, ilerici devrimci kesimlerde -özellikle genç kuşaklar katında- ne gibi olumsuz etkiler yarattığınızın, ne yoğun belirsizliklere, kısır tartışmalara yol açtığınızın ve yıkıntılara neden olduğunuzun ayırdında mısınız? Ne demek istediğimi canlı bir örnekle açıklayayım. Geçenlerde içinizden seçkin bir kişi, Vitali Korotiç çağrılı olarak ülkemize geldi ve Ankara ile İstanbul'da konferanslar verdi, basın mensuplarıyla konuşmalar yaptı. Gerçi biz sayın V. Korotiç'in Sovyetler Birliği'ndeki glasnost ve perestroika'nın ateşli savunuculuğunu yapan Ogonyok dergisinin yönetmeni olduğunu biliyorduk. Adı geçen derginin "Argumenty i Fakty" ve "Moskova Haberleri" adlı dergilerle birlikte yeni düşüncenin en radikal kanadının temsilcisi olduğunu, ayrıca Vitali Korotiç'in Pravda gazetesinin 12 yıllık yayın yönetmeni Afanasyev'in yerine göz diktiğini Batı basınından öğrenmiştik. Yine de Vitali Korotiç'in buradaki açıklamaları yeni

politik düşüncenin özünü aydınlatmaktan çok zihinleri büsbütün karıştırmaya yaradı. Örneğin "toprağın mülkiyeti herkese değil, birisine ait olmalı" dedi ama ardından bir soruya "kapitalizm kötü bir şey, çünkü bireysel mülkiyete dayanıyor" karşılığını verdi. Bir yandan "bugün bizim yapmak istediğimiz yeryüzündeki bütün ülkelerle işbirliğini sağlamaktır. Eğer sosyalizm kapitalizmden daha iyi ise, bu, savaş alanlarında değil süper-marketlerde gözükmelidir" derken, öte yandan "sosyalizm tek ülkede kurulabilir, ancak etrafınızda yalnız düşmanlar olduğunu düşünmek gerekmiyor" diyerek Sovyet devletinin tarihine ters düşen saptamalar yaptı. Stalin ve haleflerinden söz ederken: "sürekli olarak demokrasiyi burjuva ve sosyalist diye ikiye ayırdılar, bugün anlıyoruz ki sadece demokrasi ve diktatörlük var, ayrım, diktatörlükle demokrasi arasında" diyerek proletarya diktatörlüğü ile totalitarizmi aynı kefeye koydu. "Marksizme yeni şeyler getirmekten korkmamalı, Marksist dogmalara takılıp kalmamalıyız" şeklinde, kuramsal(!) bir tesbit yaptıktan sonra, 30'lu yıllarda kravat taktıkları için insanları Komsomol'dan atarlardı diyerek Stalin döneminin dar görüşlülüğünü, bağnazlığını kanıtladı. Konuşmalarından birinde Bay Korotiç'in Türkiye'de işsizlik bulunduğu için kendimizi şanslı saymamızı, çünkü tembellik ve alkolizme karşı en etkili ilacın işi kaybetmek rizikosu olduğunu öne sürerek, çalışan nüfusunun %20'si işsiz olan bir ülkede işsizliğin övgüsünü yapmasını ise yersiz ve

TÜSTAV İLİM VE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

tatsız bir şaka olarak karşıladık.

Görülüyor ki, ne denli renkli de olsa, bu tür lafazanlıklar, glasnost ve perestroika diye bilinen iki tılsımlı sözcüğün içeriğini ve bu ikilinin bileşiminde ifadesini bulan "Yeni Düşünce Tarzı"nın nitelik ve kapsamını tam olarak anlamaya yetmiyor. Yetmedikten başka, böylesi açıklamalar biraz da körlerin fili tanımlamasına benziyor. Kimileri yeni düşünceden bilimsel sosyalizmin sorgulanmasını anlıyor ve "Marksizm aşılmalıdır" sonucuna varıyor. Diğerleri bütün günahı devrim partisi ve bürokrasinin üstüne atıyor. Kimileri ise herşeyin başına demokrasiyi alarak sosyalist pratikte görülen aksamaların demokrasi eksikliğinden ileri geldiğini vurguluyor ve bundan komünist partilerini sorumlu tutuyor.

Bu toz duman içerisinde ben açıklık ve yeniden yapılanma önermesinin can alıcı noktaları üzerinde bir durum tesbiti yapmak gereğini duydum. Elbette ki bu mektubun çerçevesi içinde kapsamlı bir teorik tartışmaya girişecek değilim. Zaten o tür tartışmalar çeşitli yayın organlarında yoğun biçimde sürdürülüyor. Öte yandan Yeni Politik Düşünce'nin uluslararası alandaki yerini ve etkilerini de, bir barış hareketi militanı olarak, irdelemeye çalışacağım. Bunu bir görev sayıyorum çünkü 6-11 Şubat 1990'da Atina'da toplanacak Dünya Barış Konseyi Genel Kurulu'nda dünya barış hareketine uluslararası ilişkilerdeki son gelişmelerin ışığında yeni bir yön verilmesine, barış savaşımı kavramının yeni düşünce tarzıyla uyumunun sağlanmasına çalışılacağını biliyorum.

***

Son söyleyeceğimi en baştan açıklayayım: Açıklık ve Yeniden Yapılanma (Glasnost ve Perestroika) projesi kuramsal nitelik taşımayan ve salt pratik açıdan değerlendirilmesi gereken **politika**'lardır. Marksist kuramın özü ile doğrudan ilişkileri olmadığı gibi, sosyalist sisteme alternatif oluşturacak ögelerden yoksundur. Olay şudur: Sovyetler Birliği'nde 1985 Mart'ında iş başına geçen yönetim, ülkedeki ekonomik, sosyal tıkanıklığı gidermek, hızla gelişen teknolojiden yararlanarak ülke kaynaklarını toplumsal talepleri karşılayacak düzeye getirmek ve hantallaşmış devlet aygıtına halkın özlemleri doğrultusunda işlerlik kazandırmak amacıyla bir dizi reformu uygulamaya koymuştur. Ancak reformlar yumağı çözüldükçe içinden çıkanlar yeniden yapılanma tasarımının hedeflerini aşan, belki de onlara ters düşen kaotik bir ortamın doğmasına neden olmuştur. Bu durumun başlıca sorumlusu ise, reform girişimlerinin yaşandığı her toplumda ortaya çıkan "kraldan çok kralcı"ların reformların amacını saptırıcı çabalarıdır.

Başkan Gorbaçov'un öngördüğü reformlar yumağının en çarpıcı, özgün yanı devlet yönetimine saydamlık kazandırmak ve siyasal yaşama katılımcılığı özendirme yoluyla toplumda siyasal kültürü ge-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

liştirmektir. Bu hedef, beklenebileceği gibi, özgürlükler ve insan hakları sorununu ön plana çıkarmıştır. Bunun yadırganacak bir yanı yoktur. Çağdaş toplumlarda, ekonomik gelişmeye koşut olarak, yaşamın güzelleşmesi, zenginleşmesi için insanların - başta evrensel barış olmak üzere- sosyal, kültürel gereksinimlerinin yeni sentezlere yönelmesi doğaldır. Bu sentezin özünü ise birey-toplum ilişkilerindeki yeni özerklik arayışları oluşturmaktadır. 2. Dünya Savaşı sonrasında halkların özerkliği, emperyalizme karşı savaşım biçiminde, nasıl politik gündemi belirlediyse, bugünün gündeminde de, yalnız sosyalist ülkelerde değil, batıda da, bireyin özerkliğinin tanımlanması ve bunun çerçevesini oluşturacak katılımcı demokratik mekanizmaların kurulması yer almaktadır.

Buraya kadar aramızda bir anlaşmazlık yok, sayın baylar, ancak görüşlerimiz buradan sonra ayrılıyor. Çünkü siz demokrasi, özgürlük, insanın temel hakları sorunlarını bilimsel sosyalizm perspektifinden algılamak yerine, ona tam karşıt bir konuma giriyor ve demokrasi tartışmasını Marksist-Leninist doktrinin sorgulanmasına, giderek yadsınmasına dönüştürüyorsunuz. Marksizmin geçen yüzyılın koşulları altında yeşermiş bir ideoloji olarak artık devrini tamamladığını, çağdaş toplumların değişim ve gelişimini açıklamakta yetersiz kaldığını, dolayısıyla da aşılması gerektiğini, tüm tutucu, revizyonist ve karşı-devrimcilerle ağız birliği yaparcasına, öne sürü-

yorsunuz. Doğrusu marksizmi sizlere karşı savunmak durumunda kalacağımı hiç düşünmemiştim. Ama madem ki "Yeni Düşünce" etiketi taşıyan politikalar uğruna, 150 yıldır insanlığın yolunu aydınlatan bir bilimsel düşünce sistemini, ve bir eylem kılavuzunu topyekün mahkum etmeye kalkıştınız; bilinen gerçekleri yinelemek durumuna da düşsem, demokrasi konusunda bazı noktaları vurgulamam gerekiyor:

Çağdaş demokrasi kavramının doğuşundan bu yana halk kitlelerine ısrarla telkin edilegelen, seçeneksiz olduğu kabul ettirilmeye çalışılan bir görüşe değinmek istiyorum. Batıdaki kapitalist düzenin tam merkezinde bulunan ve aslında demokrasi kavramının özünü zedeleyen bu düşünceye göre, insanın doğal, vazgeçilmez hakları arasında "mülkiyet hakkı" da vardır. Oysa, son ikiyüz yıllık tarih boyunca toplumlar bir yanda büyük çoğunluğu oluşturan insanların bireysel hakları, öte yanda ise son derece eşitsiz dağılmış bir mülkiyet hakkından aldığı güçle toplumda ayrıcalık kazanmış bir azınlık arasındaki sürekli çatışmalara sahne olmuştur. Başka bir deyişle, çoğunluğun hakları mülkiyeti elinde bulunduran azınlık tarafından sürekli baskıya, saldırıya maruz kalmıştır. Burjuva demokrasisi, bu sakat ve istikrarsız temel üzerinde kurulmuş, daha baştan beri Amerikan ve Fransız devrimleri üstyapı hak ve özgürlükleriyle mülkiyet hakkı arasında çelişki ve çatışma yaratmıştır. Fransız Konvansiyon Meclisi'nde for-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

müle edilen "ülkenin mülkiyet sahiplerince yönetilmesi eşyanın doğasına uygundur" ilkesi hala değişik biçimlerde güncelliğini ve etkisini sürdürmektedir. En ileri kapitalist ülkeden, Amerika'dan vereceğim bir tek örnekle yetineceğim: Amerikan toplumuna bugün egemen olanlar, nüfusun % 2'sini oluşturdukları halde toplam nakit servetin % 30'unu ellerinde tutanlardır. Zincirin öbür ucunda ise, Amerikan ailelerinin % 55'inin ya hiçbir varlıkları yoktur, ya da borç içindedirler. Ama oy verme, seçme ve seçilme hakkına herkes sahiptir.

İşte Lenin: "Bizim demokrasimiz burjuva demokrasilerinden milyon kez daha değerlidir" derken bunları kastediyor, bireysel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmasının ekonomik erkin büyük çoğunluğun eline geçmesiyle mümkün olabileceğine işaret ediyordu. Gerçekten de sosyalist demokraside burjuva demokrasisine kıyasla eksik olan tek özgürlük "üretim araçları üzerinde özel mülkiyet tesisi özgürlüğü"dür. Burjuva demokrasisinde ise sınırsız mülkiyet hakkı demokrasinin olmazsa olmaz koşuludur.

Yukarıda özetlenen saptamalara itirazınız yoksa, onların sonucu olarak sosyalist demokrasinin kendine özgü bir siyasal rejim, bir yönetim biçimi üreteceği gerçeğini de kabul etmelisiniz. Şöyle ki: sosyalist demokrasinin temel ölçütü çok partili sistem değil, demokratik merkeziyetçiliktir. Burada önemli olan, demokratik merkeziyetçiliğin kendi kurallarına uygun olarak işleyip işlemediği, demokratik kuralların ve denetim mekanizmasının var olup olmadığıdır. Sosyalist demokrasi de çoğulcudur ama kapitalist toplumlardaki çeşitli sınıf çıkarlarını temsil ettiren çok parti çoğulculuğu gibi değil. Demokratik merkeziyetçilik, proletaryanın kendi iç dinamiklerindeki çoğulculuğa, yığınların politik yaşama katılımlarına dayanır ve bu anlamda glasnost ilkesiyle de çakışır. Ancak bu noktada devrim partisinin önemi de bütün heybetiyle ortaya çıkar. Partinin öncülüğü olmasa işçi sınıfı "kendiliğinden sınıf" olmaktan çıkıp "kendisi için sınıf" olmaya nasıl dönüşür? Parti bir deniz feneri gibi toplumun yolunu aydınlatmazsa sosyalist rejim kayalıklara çarpmaktan nasıl kurtulur? Demek oluyor ki, Parti aygıtının kitlelerden koparak bir bürokrasi mekanizmasına dönüşmesini eleştirmek başka, partinin yol göstericiliğini, öncülüğünü reddetmek başka şeylerdir. Dünyanın ilk sosyalist devletinin 1920'lerde daha kuruluş aşamasında Batının saldırı ve kuşatmasına uğradığını, II. Dünya Savaşı'ndan birkaç ay önce tüm sanayi tesislerini Ural'ların ötesine taşımak, savaşın bitiminden sonra ise birkaç yılda ülkeyi yıkıntılar üzerinde yeniden inşa etmek başarısını merkeziyetçi yönetime borçlu olduğunu, savaştan sonra ortaya çıkan atom bombası şantajı ve nükleer tehdidin üstesinden o sayede geldiğini kim yadsıyabilir?

Aslında siz bütün bunları çok iyi bilirsiniz. Ayrıca, demokrasinin bir yönetim biçimi olduğunu,

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

sınıflı toplumlarda devlet kavramından soyutlanamayacağını da bilirsiniz. Ama yine de "demokrasi çağımızın nesnelliğidir", "yeni bir çağ başlıyor" gibi genellemelerle demokrasiyi salt diktatörlüğün, bürokratik baskının karşıtı olarak ele alır, örnek olarak da Stalin döneminin otoriter, kişisel diktatoryasının sağlıksız sonuçlarını öne sürersiniz. Çünkü, açıkça itiraf etmeseniz de, sizin istediğiniz burjuva demokrasisidir. Demokrasiyi bir araç değil amaç olarak algıladığınızı açıklamanız bu yüzdendir.

***

Şimdi biraz da teoriden pratiğe, glasnost'tan perestroika'ya geçelim: Yeniden yapılanma kavramının isim babası Mihail Gorbaçov'un ve yakın çalışma arkadaşlarının tanımlamalarına bakılarak perestroika'nın bir ekonomik ve sosyal reformlar paketi olduğu söylenebilir. Ne var ki, yukarıda gördüğümüz gibi, açıklık (glasnost) yumağının çözülmesinden nasıl burjuva demokrasisi çıktı ise, yeniden yapılanma paketinin içinden çıkan da liberal ekonomi projesidir. 1987'de uygulanmaya başlanan ekonomik politikanın hedefi olarak gösterilen "sosyalist pazar ekonomisi", makro-ekonomik bir planlama ile Batı tipi serbest piyasanın bileşiminden oluşmaktadır. Ancak bileşimin ağırlığı planlamadan çok serbest piyasadan yanadır. Gerçekten 1987 Haziranı'nda başlatılan radikal reform programı, bir yandan kamu ekonomi-

sini liberalleştirirken öte yandan tarım ve hizmet sektörlerinde kooperatifçiliği ve özelleşmeyi özendiriyordu. Sonuçta kollektif mülkiyetin yerini çoğulcu bir mülkiyet rejimi alacaktı. Bu açıdan bakılınca denilebilir ki perestroika'nın öteki adı liberal ekonomidir. Liberal program daha da ileri giderek, 1928'de Stalin tarafından başlatılan tarımda kollektif işletmeye son verdiği gibi, toprak mülkiyetinin özelleşmesine olanak tanınmasını öngörüyordu. Tıpkı Çarlık Rusya'sında olduğu gibi. Doğal ki sanayi sektörü de reformdan payını alarak devlet müdahaleciliğinden arındırılacaktı.

Sovyetler Birliği'nde ekonominin liberalleşmesinin dünya pazarı ile bütünleşme düşüncesine sıkı sıkıya bağlı olduğu açıktır. Gorbaçov'un ekonomistleri kapitalizme yakınlaşma konusunda o denli ileri gitmişlerdi ki Batıda Sovyet liderinin gerçek niyetleri üzerinde kuşku ve tereddütler uyanmıştır. Büyük sermaye çevreleri Sovyet yönetimini sınamak için testler yapılması, birtakım koşullar öne sürülmesi gereğinden söz etmeye başlamışlardır. Sonunda ABD başkanı George Bush Batının tutumunu şöyle özetlemiştir: "SSCB'nin uluslar topluluğu ile bütünleşmesini bu ülkenin çoğulculuk ilkesine ve başkalarının egemenlik haklarına tam saygı göstermesi koşuluyla kabul edebiliriz".

Perestroika'nın genellikle aydınlardan tam destek gördüğü biliniyor. Sovyetler Birliği'nde durum 1987 ve 1988 yıllarındaki Anti-Stalinizm akımı-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

nın ideolojik sınırlarını çok aşmıştır. Bugün seslerini yükseltebilen liberaller 20. yüzyılda Rusya'nın ve dünyanın başına gelen felaketlerin kaynağını Büyük Ekim Devrimi'nde gören komünizm karşıtı aydınlardır. İnanılacak gibi değil ama bu aydınlar özenilecek model olarak Japonya, GÜney Kore ve hatta Türkiye'yi gösterebilmektedirler! Gerçi Mihail Gorbaçov fazla ileri giden aydınları arasıra azarlıyor, perestroika'nın sosyalizmden kapitalizme dönüş olayı olmadığını belirtiyor ve "Batı bize kapitalizm ihracına kalkışırsa buna izin vermeyiz" diyebiliyor. Ama öbür yanda Sovyet Barış Komitesi'nin yayın organı olan "Yirminci Yüzyıl ve Barış" dergisinde Simon Kordonski adında bir korotiç şunları yazabiliyor: "Batının Sovyetler Birliği'ne ekonomik yardımı kamuyu özelleştirme stratejisine katkıda bulunmalıdır. Eskiden Rusya en gelişmiş ülkelerin proletarya sınıfının yardımıyla gerçekleşecek evrensel devrimi hazırlıyordu. Bu devrim, Allaha şükür, başarıya ulaşmadı. Şimdi SSCB tarihin ve dünya ekonomisinin sinesine dönmek için tüm dünyanın yardımına muhtaçtır."

Şimdi sorumuzu ortaya koyalım: Sovyetler Birliği bu duruma nasıl ve neden geldi? Herşeyi yeni baştan düşünme gereği niçin duyumsandı? Kanımca bugüne nasıl gelindiğini araştırmak için, ilk sosyalist devletin kuruluş yıllarını anımsamakta yarar var. 1917'de hemen hemen sıfırdan başlayıp 20. yüzyılın ilk yarısında dünyanın en ileri sanayi ülkelerinden

biri, insanlığın geleceğine ışık tutan bir dünya görüşünün tek güçlü temsilcisi ve evrensel bir misyonun sahibi durumuna gelebilmenin gizi nerede idi? Bu sorunun yanıtı kuşkusuz ki bir formülle ifade edilebilecek basitlikte değil, ancak, bütün tarihçiler, araştırmacılar dünyanın ilk sosyalist devletinin kısa sürede ekonomik, sosyal, kültürel vb. alanlarda elde ettiği başarıların temelinde, Marx'ın sosyalist coşku (emülasyon) dediği kollektif atılım ruhunun büyük payı olduğuna işaret ediyorlar. Gerçekten de, Rusya'da Ekim Devrimi'nin harekete geçirdiği toplumsal güçler tüm maddi, manevi kaynakları seferber ederek feodal bir toplumun hızla modern çağa geçişini sağladılar. Yaşlı kuşaklar iyi bilirler: 1. Dünya Savaşı sonrasında Rus soyluları, burjuvaları akın akın ülkeyi terk ederlerken, Amerika'dan yüksek ücretli iş önerileri alan bilim, teknik ve sanat adamları anavatanda çalışmayı yeğlediler ve kendilerini devrimin hizmetine adadılar. İşçi sınıfı ise üretimi son sınırına dek artırmayı hedef alan yöntemlerin bütün ağırlığını yüklenerek devrimin yolunu açmasını bildi.

Ne var ki, sosyalist coşkunun uzun süre diri tutulmasına üretim ilişkilerinde yapılan değişiklik yetmiyor, çünkü sosyalizm salt bir ekonomik kalkınma modelinden ibaret değil. Sosyalizmin kapitalist düzeni aşması sömürünün yerini adalet ve eşitliğin almasıyla da sınırlı kalmıyor. Sosyalizm yeni bir dünya vizyonunun taşıyıcısıdır. Marksist hümanizmanın kökeninde yatan, sömürünün ortadan kalkma-

TÜSTAV SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

sıyla birlikte insanı zenginleştiren tüm değerlerin, insan emeğinin yaratıcı gücünün bütün görkemiyle kendini göstereceğine olan inançtır. Kısacası sosyalizm insanlık tarihinde yeni bir "Aydınlıklar Çağı"nın habercisidir ve devrim böyle bir misyonu üstlenmek durumundadır.

Sovyetler Birliği bu misyonu üstlendi mi? Üstlendiyse nereye kadar götürebildi? Soru tartışmaya açıktır. Ancak Ekim Devrimi'nden bu yana dünyadaki dönüşümler, gelişmeler bütün boyutlarıyla dikkate alınmadan sağlıklı bir yargıya varılamayacağı açıktır. Özellikle iki dünya savaşı arasında emperyalizmin Sovyet devletini yıkmak ya da yalnızlığa itmek için giriştiği eylemleri, kurduğu tuzakları gözardı ederek sosyalizmin kuruluş döneminin muhasebesini yapmak olanaksızdır. İkinci Savaş'tan sonraki dönem ise Soğuk Savaş olgusuna sıkı sıkıya bağlıdır. Daha 1917 Devrimi'nden önce Amerika'da dinsel bir inanç gibi yaygın bulunan kapitalizm tutkusu ve komünizm düşmanlığı, II. Dünya Savaşı ertesinde ABD'nin dış politikasını "komünizmi bulunduğu yerde kuşatıp boğmak" hedefine yöneltmiştir. Böyle bir ortamda sosyalist ekonomi askersel harcamaların ağır yükünü üstünden atmak, toplumun yaşam düzeyinin yükselmesine öncelik tanımak olanağından yoksun kalmıştır.

1962 Küba krizinden sonra Doğu ile Batı blokları arasında başlatılan yumuşama sürecinin sosyalist dünyaya bir soluklanma fırsatı yarattığı ve fakat Kruşçov yönetiminin 20. Parti Kongresi'nden sonra Stalin'ciliği tasfiye operasyonunu gündeminin başına alarak ve ekonomik politikada abartmalı hedeflere yönelerek fırsatları iyi değerlendiremediği söylenebilir. Kruşçov'un "1972 yılında ABD'yi yakalayacağız, ülkemizde adam başına üretim düzeyini Amerikanın üstüne çıkaracağız" yollu iddiası ve kapitalist sistemi kastederek: "sizi gömeceğiz" demesi hala belleklerdedir. Oysa hiç kimse SSCB'den Amerikayı üretim ve tüketim yarışında geçmesini beklemiyordu ama buna karşılık herkes -kimilerinin bugün küçümseme anlamında kullandıkları- "varolan sosyalizm"in kapitalist sistemin yozluğundan, çirkinliklerinden, ahlak çöküntüsünden arınmış, sömürüyü tümüyle yoketmiş, uygarlık kavramına yeni anlamlar yüklemiş bir toplum modeline yönelmesini sabırsızlıkla bekliyordu. Bu yapılamadı ise kabahati Marksist öğretide ya da pratiğin sınavından geçip doğruluğunu kanıtlamış Leninizm'de boşuna aramayınız. Hele Marksizmin aşılmasının gerekçesi olarak teknolojinin son çeyrek yüzyıldaki hızlı gelişmesini göstermeye kalkmayınız. Bilgisayarların, robot makinaların kullanımı, el emeğinin yerini gittikçe daha çok kafa emeğinin alışı üretici güçlerde nitel bir sıçramanın göstergesi değildir. 19. yüzyılın sanayi devrimi doğa güçlerinin yerine buhar makinasını koyarak üretimde nitel bir sıçramayı sağlamış ve kapitalist ekonomi bu döneme damgasını vurmuştu. Sosyalizmin teoriden pratiğe geçişi ise elektrik enerjisinin

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

sınai üretiminde yerini aldığı zaman diliminde gerçekleşmiştir. Elektrik enerjisinin üretimi sürecinde neden olduğu nitel değişim henüz aşılmış değildir, en ileri sanayi ülkelerinde üretim elektrik enerjisine dayanmaktadır. Dolayısıyla da, işçi sınıfının üretim sürecindeki rolünde niteliksel değişiklikten söz edilemez. Bilimsel teknik, yani teknolojinin hızlı bir ilerleme kaydettiği doğru olsa da, elektronik sanayiinin, bilgisayarların sanayi toplumunu, sanayi proletaryasını çağın dışına ittiği görüşü acele varılmış bir yargıdır. Hele Japonya'nın imal ettiği robotlardan gözleri kamaşarak "İşçi sınıfının yapısı değişiyor", "Marx'ı, Engels'i, Lenin'i aşmak zamanı geldi" demek düpedüz anlamsızdır.

Sonuca geliyorum: (1) Açıklık ve yeniden yapılanma, Sovyetler Birliği'nin şu ya da bu nedenlerle -belki de çok haklı olarak- uygulamaya koyduğu politikalardır. Bunlar savunulabilir. Hatta belki de bu yıl Sovyetler Birliği'nde günde 8 kilise ve 1 caminin yeniden açılması bu politikaların bir parçasıdır ve bir "hikmet"i vardır. Bunlara karışmayız, çünkü Fidel Castro'nun dediği gibi: "Perestroika başkasının karısıdır". Ancak onu "Marksizmi aşan yeni kuram" diye satmaya, evrenselleştirmeye kalkışırsanız, karşınıza çıkarız. Sosyalizme inanmış olanlara: "hayatınızı bir saplantıya kurban etmişsiniz" diyerek 70 yılı bir çırpıda harcamanıza razı olmayız. İçinizden biri Türkiye'de verdiği konferanstan sonra kendisine: "Bu tutumunuz revizyonizm olmuyor mu?" sorusunu yö-

nelten dinleyiciye öfkeyle: "Böyle sosyalizmi alın siz kullanın" diyebilmişti. Ben de bu sözleri söyleyen Vitali Korotiç'e ve de tüm korotiçlere sesleniyorum: "Alın, meczup papaz Soljenitsin, sapık Milan Kundera sizin olsun. Dahası, Kardinal Glemp'in dizinin dibinde oturup talimatını alan, sonra Amerika'ya gidip yardım dilenen Lech Walesa da, partilerinin adını değiştirerek yönetime geçmeye çalışan Macar Nyers'ler, İtalyan Occhetto'lar, Çekoslavak Dubçek'ler de sizin olsun. Tüm dönekleri, kaytarıcıları, devrimden umut kesen aydınları da saflarınıza katın. Yeter ki bilimsel sosyalizm insanlığın yolunu aydınlatmaya devam etsin!" diyorum.

Son sözümü size sakladım, Türkiyeli Korotiç'ler. Tevfik Fikret'in dediği gibi: "hele sizler, hele sizler". Yayınlarınızı, konuşmalarınızı izlerken şaşkınlığa düşmemek elde değil. Sanki ülkenin içine sürüklendiği çıkmazların, toplumsal yaşamdaki tıkanıklığın, bunalımların sorumlusu Marksizm-Leninizm imiş gibi, bir özeleştiri akımına kapılmış gidiyorsunuz. "Yenilenme"ye ayak uydurma humması sizi demokrasinin erdemlerini sayıp dökmeye, demokratik rejime bağlılığınızı vurgulamaya, kurulu düzenin bekçileri olan siyasal partilere güvence vermeye ve onlarla "ulusal mutakabat" aramaya itiliyor. "Kapitalizmin gücünü değerlendirmede yanıldık, sorunların çözümüne gidebileceğini göremedik" diye günah çıkardığınızı görünce, "Bunlar başka dünyadan mı geldiler, 65 yıldır Türkiye'de kapita-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMALARI VAKFI

lizm hangi sorunu çözebildi ki onu savunmaya, ya da en azından "mevcut sosyalizm"le aynı kefeye koymaya kalkışıyorlar" diyorum. Çoğulcu demokrasi adına 40 yıldır egemen sınıfların dayattığı diktayı, baskı ve işkence rejimini yaşayanlar bunlar ve önceki kuşaklar değil mi? diye kendime soruyor ve bugün hidayete nasıl erdiğinizi doğrusu merak ediyorum.

"Dünya değişiyor, biz de değiştik, artık aranıza alabilirsiniz" biçimindeki mesaj size yarar sağlayacak mı bilmem ama topluma zarar vereceğinden eminim. Çünkü emekçi yığınların önünde duran son umut bilimsel sosyalizmdir.

(Bu yazı *10 Eylül* dergisinin Şubat 1990 tarihli 6. sayısında yayınlanmıştır)

Yalta'dan Malta'ya BLOKSUZ BİR DÜNYAYA DOĞRU MU?

Günümüzde en sık kullanılan sözcük 'değişim'. Tarih'in hızlandığından, toplumların köklü değişikliklere uğradığından, dünyada -özellikle Avrupa'da- siyasal dengelerin hızlı bir değişim sürecine girdiğinden söz ediliyor ve ardından kaçınılmaz soru ortaya atılıyor: 'İdeolojilerin sonu mu geldi? Komünizmin ölümüne, Marksizmin iflasına mı tanık oluyoruz?' Kimileri kesinlikle evet diyorlar, hatta daha ileri giderek "Batı'nın liberal ekonomiye dayalı demokratik sisteminin tarihsel sürecin son durağı olduğunu" öne sürüyorlar. Başkaları ise ideolojilerin öldüğünü ilan etmenin saçmalık olduğunu belirtiyorlar ve "ideolojiler ancak yeniden doğmak için ölürler, çünkü ideoloji entellektüel bir birikim, bir kalıtım, gerçeğin doğru ya da hayali biçimde algılanmasıdır. Örneğin Fizik bilimi de maddenin ideolojisidir, fizik bilimini gömmekten kim söz edebilir" diyorlar. İdeolojiyi önemseyenlerin ortayolcu'ları, ılımlıları kapitalizm ile sosyalizmin demokrasi şapkası altında ister istemez birada, işbirliği halinde yaşamaya mahkum olduklarını, zira ayrılmaları halinde doğacak rejimlerin şiddete, kıyımlara yol açacağını savunuyorlar.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Burada başka bir soru ortaya çıkıyor: Dünyanın iki büyük gücünden biri, sosyalizmin anavatanı olan Sovyetler Birliği nereye doğru gidiyor? Bazıları SSCB'nin 21. yüzyıla dek yaşayabileceğinden kuşku duyuyorlar, çünkü diyorlar, Komünist Parti'nin siyasi tekelinin son bulması bir ordunun subay kadrosunun lağvedilmesine benzer. SSCB gibi çokuluslu devletlerde 'devlet' ile 'ideoloji' arasında özdeşlik vardır, ideoloji ulusları birleştiren çimento görevini yapar. Anayasal ayrıcalığı olmayan bir komünist partisiyle Sovyetler Birliği'nin varlık nedeni de ortadan kalkar" deniliyor. Bu açıdan bakılınca, Mihail Gorbaçov'un -eğer amacı yalnız Rusyayı değil Sovyetler Birliği'ni yaşatmaksa- büyük bir kumar oynadığına işaret ediliyor. Gerçekten de, Başbakan Gorbaçov için perestroika ve glasnost'u sürdürmenin Parti'nin rolünü korumaktan daha büyük önem taşıdığı gözleniyor. Oysa örneğin ABD başkanlarından Abraham Lincoln -ki tarihe kölelik kurumunu kaldıran lider olarak geçmiştir- Amerikan iç savaşı sırasında sürekli olarak "Birliğin korunması benim için köleliğin son bulmasından daha önemlidir" demiş ve kölelere ancak Kuzey'in birlik davasına yardımcı olacağı anlaşıldıktan sonra özgürlük tanımıştı.

***

Ne var ki, bugünkü konumuz dünyadaki değişimlerin ideolojik boyutunun irdelenmesi değil.

Biz soruna uluslararası ilişkiler ve daha ağırlıklı olarak bloklaşmaların geleceği bakımından yaklaşmaya çalışacağız. Yalta'dan Malta'yanın anlamı, kulağa hoş gelen bir uyak oluşturmasının dışında, yakın siyasal tarihin kilometre taşı değerindeki iki olayını karşılaştırarak, 45 yılda nereden nereye gelindiğini saptamak, bundan çıkacak sonuçla da dünyanın nereye yöneldiğini anlamaya çalışmaktır. Gerçi bugünkü gibi belirsizliğin egemen olduğu dönemlerde ileriye dönük kehanette bulunmak, yanılma tehlikesini arttırabilir. Ancak son 45 yıllık tarih kesitinden çıkarılacak derslerle sağlıklı öngörülerde bulunabilmek de olasıdır. Bu açıdan bakılınca Yalta ile Malta Konferanslarının benzeştiği ve ayrıştığı noktalar şöyle özetlenebilir: Yalta sıcak bir savaşın, Malta ise soğuk savaşın bitimini simgeler. Her ikisinin de baş rolünü SSCB'nin oynadığı ama birincisinden galip, ikincisinden yenik çıktığı görülür. Baş rol yardımcılığı rolündeki Almanya ise Yalta'dan tümüyle tükenmiş, ezilmiş olarak çıktığı halde ikinciden, Malta'dan sonra hemen hemen Avrupa liderliğine adaylığını koyacak duruma yükselmiştir. Şimdi bu benzetmeler üzerinde fazla oyalanmadan sorunun özüne gelmek istiyorum: Nasıl olmuştur da Yalta'da ve ondan altı ay sonra toplanan Postdam Konferansında Nazizmi, Faşizmi bir daha dirilmemek üzere tarihin çöplüğüne atan, Alman militarizmini paramparça ederek bu ülkeyi bir daha Avrupa'yı tehdit edemeyecek duruma getiren ve ortaklaşa kurdukları dengele-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

ri korumak için her zaman birlikte hareket etmek yükümlülüğünü üstlenen Bağlaşık Devletler ya da savaş sırasındaki adıyla Demokrasi Cephesi (ABD, SSCB, İngiltere) İkinci Savaş'ın bitiminden çok kısa bir süre sonra ortak cepheyi çatlatmışlar, birbirine düşman bloklara ayrılmışlardır? Ve nasıl olmuştur da dörtlü işgal altına alınan Alman toprakları 10 yıl sonra NATO Paktına entegre edilerek Batı blokunun merkez kanadının vurucu gücü haline gelebilmiştir? Bu ve buna benzer soruların yanıtlarını 2. Dünya Savaşı'nın bitiminde meydana çıkan ve tüm dengeleri altüst eden olaylarda aramak gerekiyor:

Nazi Almanyası kayıtsız, koşulsuz teslim olurken, Üç Büyükler (SSCB, ABD, İngiltere) savaş sonrası Avrupasının yazgısını belirlemek üzere Berlin'de toplanmayı kararlaştırdılar. Potsdam Konferansı diye anılan bu toplantının 1 Temmuz 1945'de başlaması kararlaşmıştı ama Roosevelt'in ani ölümü üzerine ABD başkanlığına geçen Harry Truman konferans tarihini iki kez erteletip 15 temmuzda toplanmasında diretti. Bu ısrarın nedenini Truman anılarında şöyle anlatır: "Dışişleri Bakanı Burnes, tahrip gücü yüksek olan atom bombasının hazır olduğunu, bombanın savaş sonunda Amerika'nın bütün koşullarını dikte etmesine yarayacağını bildirdi. Savunma Bakanı Stimson da bu görüşü paylaşıyor ve atom bombasının ötekı devletlerle ilikilerimizde kesin etkisi olacağını söylüyordu." Truman'ın talimatı ile atom bombası konusunda bir rapor hazırlandı, ra-

porun sonuç bölümünde şöyle deniyordu: "Birbirine tümüyle karşıt iki sosyal sistem arasında sürekli ilişkiler kurulması olanaksızdır. Ne denli çaba harcasak da birbirimizi anlayamayız. Bu bakımdan, Sovyetlerden ödün koparmak için atom silahının kullanılmasını öneririm." Nitekim 6 Ağıstos 1945 günü 200 bin kişinin ölümüne neden olan bomba Hiroşima'ya sonra da Nagasaki'ye atıldı.

Kapitalist sisteme bağlılığın ve komünizm düşmanlarının dinsel bir inanç gibi güçlü ve yaygın bulunduğu Amerikanın nükleer silah tekelini elinde tutması onu yeryüzünün en büyük askeri gücü haline getirdi. Bunun yanı sıra savaştan dünyanın en sağlam ekonomisine de sahip olarak çıkan ABD artık kendi düzenini, yaşam biçimini, barış anlayışını (PAX AMERİCANA) herkese kabul ettirebilecek durumda idi. Ayrıca, ABD'nin dünya jandarmalığını üstlenmesine Batı Avrupalılar da razıydılar. Zaten yakılıp yıkılmış olarak çıktıkları savaşın ertesinde Avrupa burjuvazisi çifte korkunun etkisi altında bulunuyordu. Bir yandan Nazi işgaline karşı direnişin önderliğini yapmış komünist partilerin başlatabileceği halk hareketlerinden, öte yandan da ordusunu terhis etmemiş olan Sovyetler Birliği'nden korkuyordu. Bu durumda Batı Avrupa burjuvazisi ABD'nin askeri korumasına ve ekonomik yardımına talip oldu. 1947'de açıklanan Truman Doktrini'ni 1948'de Marshall yardımı, 1949'da Kuzey Atlantik Antlaşması (NATO), 1951'de Uzakdoğu Savunma Paktı

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

(ANZUS), 1952'de Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya alınması izledi ve Truman zamanında "SSCB'nin kuşatılması" kuramına dayandırılan Amerikan dış politikası, Eisenhower-Dulles ikilisi döneminde "Komünizmin geri püskürtülmesi" stratejisine dönüştü.

Soğuk savaş ve Doğu-Batı bloklaşması böyle başladı. 1955'de Batı Almanya NATO paktına alınınca karşısında Varşova Paktı doğdu. Bu dönemde iki kez -Berlin ablukası ve Küba krizi- dünya sıcak savaşın eşiğine girdi. Sovyetlerin nükleer silah imaline başlaması sonucunda iki süper güç arasında kurulan "dehşet dengesi" olası bir nükleer savaşa varacak çatışmaları önleyerek "yumuşama" dönemine geçişi sağladı. Aslında yumuşama süreci herşeyden önce halk yığınlarının siyasal yönetimler üzerinde ağırlıklarını duyurmalarından ve barış düzenine geçişi zorlamalarından kaynaklanmıştır. Doğuda olsun Batıda olsun haklar iki blok arasında çıkacak bir nükleer savaşın yenen ve yenileni olmayacağının, iki tarafın da karşısındakinin öldürücü darbelerine açık bulunduğunun bilincine varmışlardır. Ancak, soğuk savaşın çatışma ortamından yumuşama (detant)'nın uzlaşma ortamına geçilmesi ne kolay ne de çabuk oldu. Önce Doğu ile Batı blokları arasında siyasal diyalog başlarken, Birleşik Devletler ile Sovyetler Birliği stratejik alanda ikili ve çok taraflı anlaşmalar imzalayarak detant sürecine girişin zeminini hazırladılar. Bunu 1966 yılında SSCB Komünist

Parti'sinin 23. Kongresinde Leonid Brejnev'in bir "Avrupa Güvenliği Konferansı"nı toplamak amacıyla Sovyetlerin resmi politikası olarak ilan etmesi izledi. 1969 yılında da Sovyet hükümeti tüm Avrupa hükümetlerine konferansın toplanması için başvurdu. Çağrıya Batı blokunun ilk tepkisi olumsuz oldu. NATO'nun küçük üyeleri büyük müttefiklerine önerinin kabulünü telkin ettilerse de genelde Batı'lılar bir Avrupa Güvenlik Konferansı için kimi koşulları ileri sürüyorlardı. Bunların en önemlileri Avrupada dengeli bir güç indirimi yapılması ve Berlin üzerindeki görüşmelerde ilerleme sağlanmasıydı. Berlin sorunu 1971 eylülünde çözümlendi ve 1972 yılında Nixon'un Sovyetler Birliğini ziyareti sırasında Avrupa Güvenliği ve İşbirliği Konferansı (AGİK)'nın hazırlık çalışmalarının Helsinki'de başlatılması kararlaştı. Çalışmalar iki yıl süre ile Cenevre'de uzmanlar düzeyinde sürdükten sonra 1 Ağustos 1975'te HELSİNKİ NİHAİ SENEDİ 33 Avrupa ülkesiyle ABD ve Kanada'nın devlet ya da hükümet başkanlarınca imzalandı.

Helsinki Sonuç Belgesiyle yeni bir insan hakkı tescil edilmiş oluyordu: Ulusların barış içinde birarada yaşama hakkı. Bu yeni kavramla insanlık Fransız Devrimi'nin ve daha yakın tarihteki İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin ürünü olan "bireysel haklar"a toplumsal bir hak eklemiş oluyordu ki bu, insanlık tarihinde önemli bir aşama idi. Sezar'ın hakkını Sezar'a vermek gerek: Avrupa siyasal tarihinde

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

ve genel olarak uluslararası ilişkilerin düzenlenmesinde bir dönüm noktası olan Helsinki Konferansı'nın toplanması ve dünyada 1. soğuk savaş döneminin sona erdirilmesi, SSCB devlet başkanı Leonid Brejnev'in altı yıl süren kararlı çabaları sonucunda mümkün olabilmiştir. Bu gerçeği Konferansın açılışında konuşan Batılı liderler de dile getirmişlerdir.

Helsinki'de başlatılan yumuşama döneminin ömrü kısa oldu, imzalanan belgede öngörülen güvenlik ve işbirliği ilkeleri bir türlü yaşama geçirilemedi. Bunun başlıca nedeni doğu ve batı bloklarının barış sorununa yaklaşımlarındaki temel ayrılıklardı. Başta SSCB olmak üzere sosyalist ülkeler siyasal yumuşamanın askersel yumuşama ile pekiştirilmesi yani genel silahsızlanmaya yönelinmesi zorunluluğunu öne sürerken, NATO paktında kümelenmiş batılı devletler insan hakları sorununun öne çıkartılmasında direndiler, silahsızlanma sorununu sürekli savsakladılar. 1975 ile 1980 arası AGİK toplantıları sağırlar diyaloğu halinde sürüp gitti, silahsızlanma konferanslarında ilerleme kaydedilemedi. 1979 yılı sonunda Afganistan olaylarının patlak vermesi üzerine de ABD Başkanı Jimmy Carter "Detant ölmüştür" diyerek 2. soğuk savaş döneminin başlama işaretini verdi.

1980 ile 1985 yılları arasında çılgınca hızlanan silahlanma yarışı ve onun yarattığı nükleer savaş tehlikesi dünya halklarına "daha fazla silahın daha çok güvenlik sağlamadığı" bilincini aşıladı. Halk

yığınlarında savaş tehdidine elbirliğiyle karşı koyma istencinin yaratılmasında, kuşkusuz ki, Dünya Barış Hareketi'nin belirleyici etkisi olmuştur. Buna bir de "Gorbaçov fenomeni" eklenince, "caydırıcılık" stratejisinin yerini -başta nükleer silahlar olmak üzere- kademeli ve karşılıklı denetimli bir genel silahsızlanmaya yönelme eğilimi her iki blokta da güç kazandı.

Gorbaçov fenomeni dedim, bunu biraz açmak gerekiyor. Dünyayı şaşırtan gelişmelerin başlangıcı olan Reykjavik Doruğu'nu anımsayalım: Hedef Avrupada konuşlandırılmış orta erimli füzelerin ortadan kaldırılmasıydı. Silahsızlanma tarihinde ilk kez bir silah kategorisinin tümden imha edilmesi söz konusuydu ki dünya barışı yolunda başlı başına bir kazanım olacaktı. Bu hedefe varılırsa artık orada durulamayacağı, kıtalar arası balistik füzelerin, ardından klasik (konvansiyonel) silahların sınırlandırılmasının gündeme geleceği belliydi. Ama anlaşmaya nasıl varılacaktı? Gerçi ABD başkanı Reagan "Sıfır Çözüm" (Batı Avrupa'daki Amerikan füzeleriyle Sovyet SS-20 füzelerinin sıfırlanması) formülünü evvelce ortaya atmıştı ama öte yandan da en gelişkin teknoloji ürünü olan Yıldız Savaşları projesine de ağırlık vermeya başlamıştı. Gorbaçov, Reykjavik toplantısında Yıldız Savaşları projesinin laboratuvar deneyleri aşamasından öteye geçmemesi koşuluyla sıfır çözümü kabul edeceğini başkan Reagan'a bildirdi. Ancak, Pentagon'un baskısıyla bu öneri geri çev-

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMALARI VAKFI

rildi. Dünya kamuoyu yeniden karamsarlık havasına girerken Sovyet lideri soluk kesici girişimlerini ardarda sıraladı: Önce Yıldız Savaşları tasarımına koyduğu çekinceyi kaldırdı. NATO bunu yeterli bulmayınca "çifte sıfır" önerisini açıkladı. (Avrupadan çekeceği füzeleri Asya'ya yerleştirmeyecekti.) Biraz tıknefes olan NATO kurmayı bu kez konvansiyonel silahlardaki Sovyet üstünlüğünü ileri sürünce Gorbaçov Avrupa'daki tüm silah ve asker sayısını azaltma görüşmelerine hazır olduğunu bildirdi. Birkaç aya sığan bu başdöndürücü gelişmeler sırasında bir dergiye yazdığım dış politika yazısında aynen şöyle demiştim: "Artık Batı"nın Sovyetlerden isteyebileceği bir tek ödün kaldı, o da komünist rejimden vazgeçmesidir". İtiraf edeyim ki, bunu yazarken Gorbaçov'un böyle bir koşulu da kabul edeceğini kestirememiştim!

***

Şimdi sonuca geliyorum: MALTA DORUĞU'nda Mihail Gorbaçov'un soğuk savaşın sone erdiğini resmen açıklaması doğal olarak dünyada büyük bir ferahlık ve iyimserlik yaratmıştır. Savaş olasılığının iyice zayıflayıp dünyanın gündeminden çıkması son derece önemli bir kazanımdır ve bunu insanlığa armağan eden de Sovyet lideridir. Ancak unutulmamalı ki, sona ermekte olduğu gözlenen karşıtlık (antagonizm) SSCB ile ABD ya da Doğu ile

Batı blokları arasındaki uzun soğuk savaş döneminin yarattığı gerginlik ve çatışma ortamıdır. Bugünkü durum taraflardan birinin -yani sosyalist cephenin- kendi iç çelişkilerinin zoruyla karşı tarafla uzlaşmaya talip olması sonucunda meydana çıkmıştır. Öteki taraf yani kapitalist cephe, kendi kamuoyunun baskısıyla askersel alanda kabul ettiği kısıtlamalar dışında, herhangi bir yükümlülük altına girmemiştir. Diğer bir deyişle, soğuk savaş döneminde Batı'nın işgal ettiği mevziler ve uluslararası ilişkilerdeki emperyalist sistem egemenliği aynen sürmektedir. Nitekim şimdi Doğu-Batı çatışmasının yerini Kuzey-Güney çelişkisi almak yolundadır. Oysa sürekli ve adil bir barış düzeninin gerçekleşmesi emperyalizmin hegemonyası sürdükçe mümkün olamaz. Görünüşe bakılırsa emperalist sistem Doğu blokunun silahları bırakma ve blokları dağıtma istemini sosyalist sistemin kesin iflası ve aynı zamanda kapitalist sistemin meşruluğunun, üstünlüğünün kanıtı olarak görmek eğilimindedir. Bu gözlem doğru ise, tarihin akışına ters düşen sömüren-sömürülen ilişkisi son buluncaya dek, askeri bloklar ortadan kalksa bile, toplumsal çatışmaların başka biçimler alarak devam edeceğinden kuşku duyulmamalıdır. Bir yandan barış sorunları global'dir deniliyor, öte yandan ise yaşam düzeyleri ve üretim kapasiteleri son derece farklı üç dünyanın içiçe yaşadığı, Batı'nın yaşam düzeyinin Doğu'nunkinden 3-4 kat,Güney'in yoksul ülkelerinden ise 200 kat üstün olduğu gözardı ediliyor.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Son olarak ORTAK AVRUPA EVİ konusuna kısaca değinmek istiyorum: Geleceğin uluslararası düzenini düşünürken "Avrupalılık" ya da "Batılılık"tan "Evrensellik"e geçmenin zamanı geldiği kanısındayım. Bu doğrultuda Marksist enternasyonalizm'den alınacak dersler vardır. Mihail Gorbaçov'un adını koyduğu Ortak Avrupa Evi kavramı Avrupa'nın dışında yaşayan halklara sırt çevirmenin gerekçesi olmaktan öte bir anlam taşımıyor. Oysa önemli olan uluslarüstü bir Avrupa yaratmak değil, Avrupa'yı adil ve hakça bir dünya düzeninin parçası yapmaktır. Sadece insani değerlerden, evrensel insan haklarından sözetmek yetmez. İnsan haklarına somut içerik kazandırmak için politik ve sosyal yapıları değiştirmek, ezene karşı ezilenin, sömürene karşı sömürülenin savaşımına katılmak da gerekir. Üçüncü Dünya ülkelerinden yükselen feryatlara kulak verelim. Diyorlar ki: "Bizler için 3. Savaş başlamıştır bile. Öldürülenler askerler değil çocuklardır. Yaralanmaların yerini işsizlik aldı. Belki, binalar yıkılmıyor ama dış borç tutarları bombadan daha çok yıkıma neden oluyor."

(Bu yazı İktisat Fakültesi Mezunları Derneği'nin 9 Mart 1990 günü düzenlediği panelde M. Dikerdem'in yaptığı konuşmanın metnidir ve *10 Eylül* dergisinin Nisan 1990 tarihli 7-8. sayısında yayımlanmıştır.)

Sosyalizm ve Barış

Soru 1. Sosyalist sistemdeki çözülmeyi kısa bir süre sonra Ortadoğu bunalımı ve emperyalist bir saldırının izlemesi, barış mücadelesi ile sosyalizmin prestiji ve gücü arasında oldukça yakın bir ilişki olduğunu gösteriyor. Bu güncel örnekten de yola çıkarak barış-sosyalizm mücadelesi arasındaki bağıntıyı açar mısınız?

Yanıt 1. Sosyalizmin özünde "Barış" vardır. Sosyalist toplumun inşası ve gelişimi kalıcı bir barış ortamı gerektirir. Sosyalist sistemin doğası savaşı reddeder. Sosyalist ekonomi modelinde, kapitalizmde olduğu gibi, devresel bunalımların savaş sanayii üretimine ağırlık vererek aşılması sözkonusu değildir. Nitekim tarihteki ilk sosyalist devletin geçmişi de bunu kanıtlamakatadır. Adil ve demokratik bir barış için mücadele, Büyük Ekim Devrimi'nden sonra kurulan Sovyet Devleti'nin dış politikasının temel ilkelerinden birini oluşturmuştur. LENİN emperyalist savaşın insanlığa karşı işlenen en büyük suç olduğuna inanıyor, "genel silahsızlanma sosyalizmin idealidir" diyordu. Evrensel barış kavramı ya da Lenin'in formülü ile "değişik sosyal rejimlerle yönetilen ülkelerin barış içinde yanyana yaşamaları" ilkesi gerek iki dünya savaşı arasındaki dönemde gerekse 2.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Dünya Savaşı'ndan sonraki soğuk savaş döneminde sosyalist devletlerin dış politikalarının değişmez öğesi oldu.

Ne var ki barıştan yana olmak "teslimiyetçilik" değildir. Savaşa, silahlanma yarışına, kitle kırım araçlarına karşı olmak başka, barış düzenini emperyalizmin dayattığı koşullara uydurmak başka şeylerdir. Teknolojik devrimin askersel sanayie yansıması sonucunda ortaya çıkan ve dünyamızı yokolma tehlikesiyle karşı karşıya getiren silahlanma yarışına ilk direnenler sosyalistler olmuştur. Uluslararası ilişkilerde soğuk savaşın çatışma ortamından yumuşama (detant)'nın uzlaşma ortamına geçilmesi sürecini SSCB başlattı. 1969 yılında Sovyet yönetimi bir "Avrupa güvenliği konferansı" toplanması için Avrupalı hükümetlere başvurdu. Leonid Brejnev'in ısrarlı çabaları sonucunda Avrupa siyasal tarihinde bir dönüm noktası olan Helsinki Konferansı (AGİK) toplandı.

1 Ağustos 1975'te imzalanan Helsinki nihai Senedi'nde somutlaşan çağdaş barış kavramı, kapitalist ve sosyalist blokların çatışma yerine yarışma halinde birarada yaşamalarını, anlaşmazlıkların kuvvete başvurmaksızın görüşmeler yoluyla çözümlenmesini öngörüyordu. Ancak, konferansın açılış konuşmasında Brejnev'in belirttiği gibi, Nihai Senet'te ifadesini bulan yumuşama ve barış düzeni sosyalizm ile kapitalist sistem arasındaki ideolojik karşıtlıktan kaynaklanan mücadeleyi ortadan kaldırmıyor fakat

bu rekabetin tüm insanlığın geleceğini tehdit eden silahlı bir çatışmaya dönüşmeden sürdürülmesinin kurallarını koyuyordu. Çünkü karşılıklı silah kısıtlanması ve giderek genel silahsızlanma olmadan devletler arası ilişkileri emperyalizmin hegemonyasından arındırmak olanaksızdı.

Bilindiği gibi, Helsinki'de başlatılan yumuşama ve işbirliği düzeninin ömrü kısa oldu. Nedeni, Doğu ve Batı bloklarının barış sorununa yaklaşımındaki temel ayrılıklardı. Sosyalistler siyasal yumuşamanın askersel yumuşama ile pekiştirilmesi zorunluluğunu öne sürerken, ABD'nin başını çektiği Batı bloku insan hakları sorununun başa alınmasında direndi ve silahsızlanma konusunu sürekli savsakladı. Aslında "insan hakları" dedikleri sorun, iki karşıt sistem arasındaki temel çelişkilerin, insanlığın geleceğine ilişkin aykırı görüşlerin bir görüntüsü idi. Amerika'da kapitalist sisteme bağlılık ve komünizme düşmanlık dinsel bir inanç gibi köklü ve yaygındı. Bu durum 1917 öncesine kadar dayanıyordu. 2. Dünya Savaşından sonra ise ABD teknolojik üstünlüğüne ve askersel sanayi komplekslerinin gücüne güvenerek dünyaya kendi düzenini, yaşam biçimini, barış anlayışını dayatmak istiyordu. NATO çevresinde kümelenen Batı Avrupa yönetimleri de ABD'nin dünya jandarmalığı misyonunu üstlenmesine razı idiler, zira NATO Avrupa burjuvazisinin devrimci hareketlere karşı dayanışmasını sağlıyordu.

İşte tam bu sırada sosyalizmin kalesi sayılan

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

SSCB'de Gorbaçov olayı meydana çıktı. 1986 Reykjavik doruğundan 1989 sonundaki Malta Buluşması'na değin Sovyetler Birliği'nin yeni lideri dünyayı şaşırtan bir dizi gelişmenin öncülüğünü yaptı. Malta Doruğu'nda Gorbaçov soğuk savaşın sona erdiğini resmen açıkladı ve dünya kamuoyunda büyük prestij kazandı. Nükleer savaş olasılığının iyice zayıflayıp dünya gündeminden düşmesi ferahlık yaratmıştı. Ancak, doğu-batı uzlaşmasını izleyen günlerin sarhoşluğu içinde gözden kaçırılan önemli bir nokta vardı: Sovyetler Birliği uygulamaya koyduğu yeni sosyoekonomik politikaların zorlamasıyla Batı ile ne pahasına olursa olsun uzlaşma arayan taraf olmuştu. Öteki taraf kapitalist cephe-kendi kamuoyunun da baskısıyla askeri alanda kabul ettiği kimi kısıtlamalar dışında herhangi bir yükümlülük altına girmemişti. Başka bir deyişle Batı soğuk savaş dönemindeki mevzilerinden gerilemiyor sosyalist cephedeki bunalımdan yararlanarak hem Devrim'i ortadan kaldırmak hem de Barış'ı kendi anlayışına göre (Pax Americana) kabul ettirmek istiyordu. Nitekim Sovyetler Birliği'nde glasnost ve perestroika furyası ile başlayıp 1989 güzünde doğu Avrupa'ya sıçrayan çözülme Batı'nın beklentilerini bile aşacak boyutlara ulaşınca, Batı dünyasında komünizmin öldüğüne, Marksizm'in iflas ettiğine inanan emperyalist çevreler bayram yaptılar. Onların sevincini anlamak mümkündü de, sosyalizmin anavatanında Marksizmin artık aşıldığını, sınıfsal sorunların yerini "global" yani evrensel çıkarların aldığını ileri süren "Yeni Politik Düşünce" savunucularının kopardıkları gürültüyü, sergiledikleri çirkin görüntüyü anlamak zordu. Marx'ın aşıldığı savını irdelemek bu söyleşinin çerçevesini aşar ama konumuz olan barış mücadelesinde global insani çıkarların sınıfsal çıkarların önüne geçmesinden acaba ne kastedilmektedir? Komünizmin yalnız işçi sınıfının değil tüm insanlığın sorunu olduğu yadsınmakta mıdır? Yoksa "insancıllık" görünümü altında emperyalizm ile işbirliğine yönelmenin bahaneleri mi aranmaktadır?

1989 yılı sonlarında ortalığı saran düşün ve eylem karmaşası içinde bu sorulara yanıt aranırken, 1990 ağustosunda çıplak gerçek emperyalizmin balyozu biçiminde Ortadoğu'da kafalara indi. Böylece, sömüren-sömürülen, ezen-ezilen çelişkisi yani emperyalist ilişkiler son buluncaya dek, askersel bloklar ortadan kalksa bile, yeryüzünde adil ve kalıcı bir barış düzeninin kurulamayacağı gerçeği bir kez daha kanıtlanmış oldu. Eğer Körfez Savaşı bir tek işe yaramışsa o da, emperyalizmin Yeni Düşünce'cilerin görmezlikten gelmeyi yeğledikleri, giderek unutturmaya çalıştıkları saldırgan, hegemonyacı özünü en çarpıcı biçimde anımsatmış olmasıdır. Bunun yanında Körfez Savaşı emperyalizm olgusuna karşı ezilen halkların gerçek güvencesinin sosyalizmin gücünde yattığını da göstermiştir: Sovyetler Birliği bugünkü durumuna düşmeseydi Batı emperyalizmi Ortadoğu'da böylesine rahat at oynatabilir miydi?

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Soru 2. Dünya kapitalizminin yeniden yapılanması çerçevesinde önümüzdeki dönemde uluslararası siyasi ilişkiler ne yönde gelişebilir?

Yanıt 2. İlk sorunuzu yanıtlarken, Gorbaçov yönetiminin soğuk savaşı sona erdirmek gerekçesiyle kapitalist bloka cömertçe verdiği ödünlerin dünya barışını koruma hedefini aşarak kapitalist sistemle "bütünleşmeye" yöneldiğine işaret etmiştim. Sosyalist sistemin hem doğasına hem de pratiğine ters düşen bu gelişmesini, başta Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın sömürülen halkları olmak üzere, tüm dünyada şaşkınlığın ve aydınlar kesiminde neden olduğu yıkımın yanında, devletler arası ilişkileri de derinden etkilemesi kaçınılmazdı. Kanadalı bir profesörün dediği gibi: "SSCB'nin sahneden çekilmesi dünyayı Amerikan serüvenciliğine karşı bir güvenceden yoksun bırakmıştı".

Bu saptamayı yaptıktan sonra uluslararası ilişkilerde bundan böyle görülebilecek olası gelişmeleri şöyle özetleyebiliriz: Körfez krizinde ABD askersel ve teknolojik üstünlüğünü ne denli tartışmasız biçimde kanıtladı ise, Batı Avrupalıları da o ölçüde kaygılandırmıştır. Vaşington'un BM örgütüne kendi çıkarları doğrultusunda her dilediğini yaptırmak ve Avrupa'yı da peşinden sürüklemek eğiliminden Batılılar ürkmüşlerdir. II. Dünya Savaş'nın bitiminden beri savunma güvenliğini ABD'nin nükleer şemsiyesine, konvansiyonel silahlarına ve Almanya'da konuşlandırılmış Amerikan birliklerine emanet etmiş bulunan Batı Avrupa devletleri şimdi çok değişik hesaplar içindedirler. Bugüne dek NATO paktı ABD'den bağımsız bir Avrupa konseptinin önündeki en büyük engeldi -ve zaten ABD bakımından NATO'nun başlıca işlevi de buydu. NATO artık önemini yitirince Batı Avrupa ile Japonya Amerikan egemenliğinin sürdürülmesine daha zor katlanacaklardır. Özellikle, DAC (Demokratik Alman Cumhuriyeti) ile birleşmesinden sonra dev bir ekonomik güç haline gelen Almanya'nın dünya dengelerinde yeni bir yer arayacağı kuşkusuzdur. Öyle görünüyor ki, ilk olarak Birleşik Almanya ile Fransa, Paris'te imzalanan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Senedi ile Avrupa Topluluğu (AT) çevresinde gerek Batı Avrupa ve gerekse kapitalist ekonomiye geçmeyi özleyen orta ve doğu Avrupa ülkelerini kümelemeye çalışacaklardır.

Buna karşı Bush yönetimi Körfez savaşı sırasında oluşturduğu derme-çatma bir koalisyonla, ne olduğu pek bilinmeyen yeni bir güvenlik sistemi düşüncesini ortaya atmak, böylece hem Körfez'deki askeri müdahalesine meşruluk kazandırmak hem de kendi önderliğinde bir "yeni dünya düzeni" oluşturmak peşindedir. Ne var ki ABD'nin ileriye dönük planlarına belli başla Avrupa devletlerinin hiç de sıcak bakmadıkları bir gerçektir. Kaldı ki, ABD'nin çıkmazları Avrupa ile de sınırlı değildir. Üçüncü Dünya ülkeleri doğu Avrupa sosyalizminin çökü-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

şünden sonra Amerika'nın kapitalizmi dünya genelinde tek egemen sistem durumuna getirme çabalarını boşa çıkaracak öğeler olarak ABD'nin karşısına dikilmektedir. Üçüncü Dünya'nın yapısal bunalımları Asya, Afrika ve özellikle Latin Amerika'da çok derinlerdedir. Doğu Avrupa Marksist-Leninist partilerinin yenilgisi Brezilya'da, Filipinler'de Amerika'nın işini kolaylaştırmaya yetmemektedir. ABD güdümündeki uluslararası kuruluşların (İMF, Dünya Bankası, vb.) uyguladığı stratejiler yüzünden, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin dış borçları toplamı 1.100 milyar dolara tırmanmıştır. Dolayısı ile, bu ülkelere "ekonomik özgürlük" ya da "serbest piyasa" önerilerini benimseterek egemen olmaya çalışmak bir hayaldir.

Sonuç olarak denilebilir ki, bir yandan Sovyetler Birliği'nin büyük devlet statüsünü terk ederek uluslararası siyaset arenasındaki yerini yitirmesi, öte yandan da kapitalizmin kabesi sayılan ABD'nin reel gücünü aşan misyonlar üstlenmekte ve çağımızın temel çelişkilerine gözlerini kapatmakta direnmesi, dünyada -Körfez savaşının su yüzüne çıkardığı gibi- bir belirsizlik, yeni patlamalara ve değişimlere gebe bir ortam yaratmıştır. Bu bağlamda ayrıca irdelenmesi gereken sorun, SSCB'nin dağılması olasılığının Avrupa kıtasının "Lübnanlaşması"na yol açarak bütün dengeleri altüst etmesidir.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

"Soğuk Savaş bitmedi, sınıf savaşımı enternasyonal ölçekte sürüyor"

Siyaset : Söyleşiye biraz ortadan bir yerden başlayalım. Sorumuz şu: 70'li yıllarda verilen barış savaşımının anti-emperyalist içeriği, barış sorununun bugün gündeme getirildiği biçimi düşünüldüğünde yeterli miydi? Son 40 yıllık süreci bu açıdan gözden geçirmek yararlı olacak.

M.Dikerdem : İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden hemen sonra faşizmi kesin yenilgiye uğratan bağlaşık devletler cephesi çatlayarak iki karşıt bloğa bölündü. Bu bölünme ilk bakışta şaşırtıcıdır; çünkü Nazi Almanyası'nın kayıtsız şartsız teslim olmasından birkaç ay önce Yalta Konferansı'nda Avrupa'nın yeni haritası ve Almanya'nın geleceği konusunda üç büyükler tam bir anlaşmaya varmışlardı. Ne var ki savaş biterken günümüze dek etkileri sürüp gidecek olan bir teknolojik devrim ABD dış politikasını derinden etkiledi; bu, atom bombasının imalidir. ABD yöneticileri atom silahının tekelini ellerinde bulundurmayı eski müttefikleri SSCB'ni önce kuşatmak, sonra Doğu Avrupa'dan geri püskürtmek için kaçırılmaz bir fırsat saymışlardı. Buna bir de Amerikan

halkının bilinç altına 1917 Ekim Devrimi'nden beri dinsel bir inanç gibi yerleştirilmiş komünizm düşmanlığı ve kapitalizm hayranlığını eklersek, Sovyetler'in önce atom silahı tekeline son vermeleri, ardından uzay teknolojisinde ABD'ni geride bırakmalarına kadar -Sputnik'i kastediyorum, gerçekten bir süre geride bırakmışlardı- geçen sürede ABD yönetimine egemen olan anti-komünizm ve anti-Sovyetizm histerisinin nedenleri anlaşılır sanırım.

Bu süre aynı zamanda yakın siyasi tarihte Birinci Soğuk Savaş dönemidir. Ve 1962 Küba Krizi'ne değin tüm şiddetiyle hüküm sürmüştür. Küba Krizi, bir yandan dünyayı sıcak savaşın eşiğine getirirken, öte yandan da 1975 Helsinki Konferansı'yla sonuçlanacak yumuşamanın tohumlarını attı, çünkü nükleer bir savaşın yenen ve yenilenlerinin olmayacağı gibi, dünyanın toptan yokolma tehlikesi ile karşı karşıya olduğu az çok anlaşıldı. İşte sorunuzdaki 'li yılların Barış savaşımı bu gerçeklerin belirlediği koşullarda yürütüldü ve bu mücadelede öncülük başta SSCB olmak üzere sosyalist ülkeler tarafından üstlenildi. Çünkü sosyalizmin özünde "evrensel barış" özlemi var zaten.

Fakat ayrıca sosyalist ekonomi Batı'daki kapitalist ekonomilerde olduğu gibi silahlanma ve silah sanayiinden, askersel endüztri komplekslerinden yararlanamaz. Kapitalist ekonomi darboğazlarını aşmak için silah yapımı ve dış satımına ağırlık verir. Oysa sosyalist ekonomide silah sanayi zoraki olarak

taşınan bir yüktür. Şimdi sorunuza geri dönelim; 70'li yıllardaki barış savaşımının anti-emperyalist içeriğinin yeterli olup olmaması...

Yanıtı bize yakın siyasi tarihin bir kilometre taşı, ya da dönüm noktası olan Helsinki Nihai Senedi verecek; orada kurulan barış düzeni üç ilkeye dayanıyordu. Barış, 1) gerçekçi, 2) kalıcı, ve 3) adil olmalıydı."Gerçekçilik" dünyada iki karşıt sosyo-ekonomik sistemin çatışmasız, kuvvete başvurmaksızın birarada yaşamalarını öngörüyor, özü itibariyle. "Kalıcılık" genel silahsızlanmaya yönelmeyi gerektiriyordu, "başka türlü barışın kalıcılaşması mümkün olamaz" diye düşünülüyordu, yani "dehşet dengesine" dayanan barışın kalıcı olmadığı anlaşılıyor. Çünkü o durumda, silahlanmada tırmanma yaşanıyor ve her an bir kıvılcımla dünya patlamaya hazır duruma geliyor.

Bizi ilgilendiren "adaletli barış", yani büyük, küçük devlet ayrımı gözetmeksizin tüm devletlerin eşit haklara sahip olmasını, dolayısıyla da uluslararası ilişkilerden emperyalizm hegemonyasının kaldırılmasını gerektiriyordu. Emperyalist ilişkiler sürdükçe barışın adil olması mümkün değil. Bu nasıl kalkacak? Şimdi soru o! Elbette ki anti-emperyalist savaşımı sürdürerek, başka deyişle barış içinde birarada yaşala, uluslararası anlaşmaların kuvvete başvurulmadan müzakere yoluyla çözülmesi, kısaca yumuşama süreci, iki karşıt sistemin ideolojik yarışma ve mücadelesini ortadan kaldırmıyordu. İdeolojik

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

rekabet barışa zarar vermez. Belki tersine onu uygarca bir düzeyde tutar. Despotluktan, zorbalık rejimlerinden arındırabilir. Her iki sistem dünya halklarına kendilerini beğendirmek için rekabet ederler. Fakat bu söylediklerim bugünden geriye bakarak düşünülmüş şeyler değil.

Helsinki Konferansı'nın açılış toplantısında, bu konferansın gerçekleşmesinde başlıca rolü bulunan Leonid Brejnev'in konuşmasında söylediklerim ortaya konulmuştu. Yani, ideolojik mücadeleden kimse vazgeçiyor değil! Ancak bu mücadele günümüz koşullarında artık ben seni mahvederim şeklinde cereyan etmeyecekti. İdeolojik mücadelenin düzeyini tutturmak, yani imzadan ibaret değil bu, sonuçlarını da yerine getirerek, örneğin silahsızlanmayı resmen kabul edip, kademeli olarak, karşılıklı denetimli olarak gerçekleştirmek gerekiyor.

Siyaset : Pekala, Soğuk Savaş'lar bitiminde sosyalist kampın genelde taviz veren, diğerine yakınlaşan taraf olması, bir yasallık mı? Son Soğuk Savaş'ın "bitimi" nasıl yorumlanabilir?

M.Dikerdem : Bu sorunuza şöyle cevap vereyim; Soğuk Savaş biraz önce değindiğim gibi belirli bir zaman süreci içindeki koşulların ürünüdür. Sürgit olamaz, ya tarafların gerçekten uzlaşmasıyla, ya da taraflardan birinin kendi barışını ötekine dayatmasıyla son bulur. Ebedi olması gerçekçi değil.

1950'lerden 75'e dek süren dönemi Birinci Soğuk Savaş olarak tanımlarsak, Helsinki'de bir uzlaşma söz konusuydu. Demin değindiğim teknolojik devrimin gereği olarak taraflar birbirlerine üstünlük sağlıyamayacaklarını anladıktan sonra Helsinki'ye ulaşıldı. Soğuk Savaş Helsinki'de sona erecekti. Genel beklenti, umut buydu. Oysa Helsinki'den sonra ABD ve NATO başlaşıkları silahsızlanma çabalarını sürekli yokuşa sürdüler. '75 ve '80 yılları arasındaki Helsinki İzleme Konferans'ları - ki bugün AGİK'e dönüştü- Belgrad'da, Madrid'de oldu, bu konferansların gündemine Amerikan delegasyonu ve onun yardakçıları sürekli olarak "üçüncü sepet" denilen insan hakları konusunu oturtmak istediler, Sovyetler'i buradan sıkıştıracaklarını hesapladılar. Bu durumda oyun kurallarına göre oynanmadı. Çünkü anlaşmaların siyasal belgeler olmaktan çıkıp hayata geçmesi için askersel yaptırımların pekişmesi gerekiyordu ki bunun yolu tastamam silahsızlanmadan geçiyordu. Şimdi öyle bir oyun bozanlığa girildi ki 79'da Afganistan sorunu patlak verince ABD yönetimi adeta sevindi. Carter "detant ölmüştür" diye hemen demeç verdi. Moskova Olimpiyatları boykot edildi vs. Ve İkinci Soğuk Savaş evresi böyle başladı, çünkü Helsinki'nin başlattığı detant iflas ettirilmiş oluyordu.

Bir yandan gerginlik tırmandı, öte yandan silahlanmanın boyutları genişledi. 1986 Reykjavik doruğuna R.Reagan Pentagon'un tezgahladığı Yıldız

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Savaşları projesi ile geldi. Ne var ki Gorbaçov yönetimi kendisini köşeye sıkışmış hissediyordu, ekonomisindeki tıkanıklığı aşmak için Batı ile ne pahasına olursa olsun anlaşma aradı. Nitekim Reykjavik'te ABD'nin Yıldız Savaşları projesinden vazgeçmeyeceğini bile bile, önce basına "bu projeyi kabul edemeyiz, delilik olur!" şeklinde demeç verdi. Fakat hemen arkasından, doruk taplantısını izleyen aylarda bütün dünyayı şaşırtacak biçimde ABD ve NATO'nun tüm isteklerini tedricen kabule razı oldu. Hatta daha da ileri giderek nükleer ve konvansiyonel silahların tümünü kapsayan bir silahsızlanma sürecini -INF anlaşması, Viyana Konferansı ve AKKUM ile devam eden- başlattı.

Sonraki gelişmeleri biliyoruz. Reykjavik'ten Malta'ya gelinceye dek dünya kamuoyu Sovyet liderinin adeta hergün yeni sürpriz ve tavizleriyle çalkalandı ve "Gorbi" imajı Batı dünyasını büyüledi. Şimdi burada eleştirici saptama yapmış oluyorum, yani Gorbaçov'un politikasına biraz ironik yaklaşmış oluyorum. Oysa şu hususu da vurgulamam gerekiyor; Soğuk Savaş'ı sona erdirmek, savaş tehlikesini dünya ölçeğinden uzaklaştırmak insanlığa 40 yıl süren bir tedirginlikten sonra rahat bir nefes aldırmak başlı başına bir lideri yüceltici bir şeydir. Bu anlamda insanlığa Gorbaçov değerli bir armağan vermiştir. Bugünün kuşakları bunu yadsımamalı.

Ancak şu şartla; Soğuk Savaş gerçekten bitmişse! Yeni bir soğuk ya da sıcak savaş olasılığı

pratik olarak kalkmışsa. Bence kimse bugün bunu garanti edemez.

Siyaset : Neden edilemez? Ortak Avrupa Evi, AGİK süreci nereye oturuyor?

M.Dikerdem : Bugün gelinen durumu kalın çizgileriyle irdeleyelim. Yani Soğuk Savaş'ın ortadan kalkıp kalkmaması meselesi. Önce bir tanım yapmalıyız. Eğer Soğuk Savaş'tan iki karşıt blokun çatışması ve gerginliği, sürekli bir destabilizasyon kastediliyorsa, bu çatışma bugün son bulmuştur. Bu sonucu yaratan başlıca etkenin de silahlanma yarışının denetlenemez dinamiği olduğu rahatça öne sürülebilir, yani eğer termo-dinamik nükleer enerjide ve diğer teknolojik gelişmelerin silah sanayiine uygulanmasında bu kadar ileri gidilip de dünya bu kadar istikrarsız durumda olmasaydı, belki bu soğuk savaş kronik biçimde sürerdi denebilir.

Peki soğuk savaş nasıl son buldu? Taraflardan birinin yenilgiyi kabul etmesi, öteki tarafın ise kendi kamuoyunun baskısıyla silahsızlanma alanında kabule zorlandığı gerilemeler dışında, hiçbir yükümlülük altına girmemesiyle...

Eğer Doğu-Batı çatışmasına dayalı bir soğuk savaş tanımı sözkonusu ise, bu soğuk savaş taraflardan birinin minderden çekilmesiyle bitti ki, biz bu durumu, dünya barış hareketinde gerçek bir barış olarak kabul etmiyoruz. Çünkü bu öteden beri Le-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

nin'e atfedilen "bütün dünya komünist olmadıkça, barış gerçekleşmiş sayılmaz" modelinin bu kez bütün dünyanın kapitalist olması dayatmasıyla gelmek istenildi ve gelindi demektir. Biz bunu dünya barış hareketi olarak benimsemiyoruz, kabul etmiyoruz.

O zaman soğuk savaşın bir başka tanımına geliyorum. Bu komünizm ile kapitalizm arasındaki bir çekişme, rekabet. Bu da soğuk savaş yaratabilir. Ve 1917'de başlamış II. Dünya Savaşı ile birlikte de dünyanın başat sorunu olmuştur. Bu içerikteki soğuk savaşın kökleri iki farklı sosyal, siyasal ve ekonomik sistemin karşıtlığında ve rekabetinde yatmaktadır. Aslında her iki sistem de dünya ölçeğinde egemen olma çabasındadır ve biri diğerinin yeri geldiğinde meşruluğunu da yadsımaktadır. Bu durumda soğuk savaşın sona erebileceğini iddia etmek en azından tartışmalı kalır. Yani, şimdi anlatacağım, Doğu-Batı çatışmasının kalkmasıyla bir barış düzeni kurulabilir olsaydı bunu iddia etmek mümkün olurdu, fakat onun yerini adeta bir Kuzey-Güney çelişkisinin aldığını görüyoruz. Zenginlerle yoksullar, geri kalmışlar ile gelişmişler çelişkisi öne çıktı.

Nitekim "Üçüncü Dünya" ülkeleri "biz üçüncü savaşın içindeyiz" diyorlar. Ama bu savaşta insanlar doğrudan ölmüyor fakat aç kalıyorlar ve askerler yerine çocuklar ölüyor. Üçüncü dünya ülkeleri için, Latin Amerika, Asya, Afrika ülkeleri için ne soğuk savaş, ne de sıcak savaş ortadan kalkmıştır. Çünkü yerel savaşlar engellenemiyor.

Her ne kadar dünyanın barış düzeninde Avrupa'nın yeri her zaman birinci sırada bulunmuşsa da Üçüncü Dünya, dünya nüfusunun büyük bir ağırlığını teşkil ediyor. O halde sözünü ettiğiniz "Ortak Avrupa Evi" düşleri örneğin dünya barış hareketi için de fazla oyalanılacak hedeflerden değildir. Çünkü Ortak Avrupa Evi hem yorumlara açık bir kavramdır, yani şu yorumu yapıyorum, bu politikayı ortaya atanlar Üçüncü Dünya'ya sırt çevirme mirasını ne ölçüde paylaşıyorlar? Biz bu evde yaşayalım, gerisi tufan mı diyorlar? Öyle değilse Ortak Avrupa Evi tasarımı ancak evrensel bir yeni düzenin bir parçası olarak düşünülebilir. Bunu açıkça belirtmeleri gerekir ve şimdiye kadar duymadık.

***Siyaset** : Mesela 1960'lı yıllarda Çin yönetimi, Sovyetler Birliği'nin "Barış içinde birlikte yaşama" politikasına eleştiri getirirken, bu iki sistemin - birinci dünya ve ikinci dünyanın- üçüncü dünyaya karşı bir kutup oluşturduğunu ve bu iki dünya ile üçüncü dünyanın arasındaki uçurumun barış içinde birlikte yaşamaya elvermeyecek bir uçurum olduğunu, hatta dünyanın devrimci dinamiğinin kuzey ile güney arasındaki çelişkide yattını öne sürüyordu. Peki bugünden baktığımızda bu tezin doğrulandığını mı söyleyeceğiz?*

M.Dikerdem : Evet sorunuz ilginç, yalnız ortada bir zaman sorunu var. Ben de anımsıyorum.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMALARI VAKFI

Afrika'da bir ülkede görevliydim o sırada, Gana'da, ve Çin başbakanı Afrika turundaydı, sözkonusu tezi ilk orada ileri sürdü. Fakat o zamanlar iki sistemin bir diğer "sistem"e karşı birleşmesi sözkonusu değildi. Belki 25 yıllık bir zamanlama hatasından söz edilebilir. O zaman Doğu ve Batı çatışması öyle bir evredeydi ki, öylesi bir soğuk savaşın içindeydik ki, bırakalım Üçüncü Dünya'yı ihmal etmeyi, ortada bir ölçüde can pazarı vardı. Yani orada sosyalist ülkeler düpedüz barışı kazanmak için savaşım veriyorlardı ve Üçüncü Dünya da bunu destekliyordu. Bu ülkelerin sürekli olarak, ekonomik açıdan olmasa da politik ve diplomatik açıdan, Sovyetler Birliği'ni desteklemesi de, BM'de falan, önemlidir. Bu politik nefsi müdafaa demekti. Çünkü o vakte kadar, örneğin çoğu Afrika ülkesinde II. Dünya Savaşı'ndan sonra Amerikan emperyalizminin karakteri somut olarak bilinmiyordu. Karşılarında İngiltere gibi kolonyalizm artığı ülkeler vardı. İngiltere, Fransa, Almanya vs.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika azgelişmiş ülkelerce adeta umutla karşılandı. Oysa Amerika bu ülkelere kalkınmalarını kolaylaştıracak bir katkı sağlamadığı gibi, Gana'daki başkan Nkruma'nın söylediği gibi "neo-kolonyalizmi" yarattı. Kapıdan kovulan sömürgecilik kendini yenileyerek bacadan giriyor, gelişkin bir sömürü ağıyla...

Şimdi bu bakımdan Mao'da belki bir öngörü olduğu söylenebilir fakat barış sorununun özü o de-

ğildi, yanlış konulmuştur. Mao bunu daha ziyade sosyal-emperyalizm iddiasına dayanak için politik kaygularla ortaya atmıştır. Çünkü Çin politikası da sosyal-emperyalizmin Amerikan emperyalizminden daha tehlikeli olduğu noktasına dek geldi, yakın zamana kadar.

Ama şimdi bir tarafta bir yıkıntı var, sosyalist ülkelerde çözülme, öbür tarafta ise sorunları biriken yoksul ülkeler ve onlara karşı sağır bir emperyalist sistem.

Siyaset : Aslında bugün Castro bunu dile getiriyor. Özellikle dış borçlar yoluyla kaynak aktarımı teorisine dayanarak, üç dünya teorisini yeniden üretme gereksinimi duymadan böyle bir çatışma potansiyelini gündeme getiriyor.

M.Dikerdem : Ve hatta Castro'nunkini ben şöyle dile getireyim. Sizin dikkatinizden kaçmış olabilir. Peru'da bir iktisatçı halklara şu hakkın tanınmasını öneriyordu: Halkların yönetimlerce yapılmış borçları tanımama hakları. Ne diye anti-emperyalist olmayan yönetimlerin aldığı borçları halklar ödesin?

Siyaset : Peki bu karşıtlıkların bundan sonra nasıl evrileceği beklenebilir?

M.Dikerdem : Kanımca, soğuk savaş kapsamlı tarihsel anlamıyla günümüzde de hâlâ sürüyor.

TÜSTAV TÜRK SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Bugün tanık olduğumuz ortam, bunun altını çizerek söylüyorum, enternasyonal ölçekte sınıf savaşımının devamıdır. Sınıf savaşı ise, ne bir kişinin, ne bir devletin, ne de bir devletler grubunun kararıyla son bulacak bir şey değildir. Öte yandan dünya barışını tehdit eden bir diğer tehlike de gündeme geldi ki, ben başlığını vermek istiyorum; etnik ve komünoter çatışmalar, Sovyetler Birliği'nin merkezi gücünün çökmesi, orada ve bütün Avrupa'da, başta Doğu Avrupa olmak üzere, dağılma eğilimleri...

Gerçekten de 80'li yılların sonu tarihe, gerek ileri sanayi ülkelerinde, gerek azgelişmiş ülkelerde şoven aşırılıkların su yüzüne çıktığı yıllar olarak geçecektir.

Siyaset : Mesela şöyle bir olgu da var: Lenin'in emperyalizm teorisine bir ölçüde içsel olan kapitalist zincirde zayıf halkalar teorisi. Bu zayıf halkalar yani zincirden kopma potansiyeli taşıyan halkalar, dolayısıyla çelişkilerin kendilerini daha yakıcı bir tarzda açığa vurduğu ülkeler, yani istikrar ve barış ortamının en yaygın biçimde sağlandığı konjonktürde bile, ülke içindeki sıcak savaşımın, bir bölgeye de sirayet edebilecek türden sıcak savaşımların engellenemediği bölgeler var: Ortadoğu var, örneğin Orta Amerika var, Afrika ve Güneydoğu Asya'nın, Latin Amerika'nın kimi bölgeleri ve bu bölgelerdeki kimi ülkeler sayılabilir. Bunların bazıları kapitalizmin orta derecede gelişmiş olduğu ül-

keler, bu arada kanımızca Türkiye de hâlâ bir zayıf halka konumundaki bir mücadele alanı. Ortadoğu'da kendi kompozisyonundan, tarihinden, içsel çelişkilerinden de kaynaklanan bir istikrarsızlık potansiyeli var. Türkiye gibi kimi ülke ve toprakların kendi bağırlarında yaşattıkları yıkıcı dinamikler var: Bir siyasi yapılanmadan bir başka siyasi yapılanmaya geçişin barışçı yoldan adeta olanaksız olduğu ülkeleri rafa kaldırmamalı. Gelişkin emperyalist ülkelerin kendi sistemleri içinde garantide göremedikleri ülkeler bunlar. Güney Kore, Şili, Nikaragua, G.Afrika'da sınıf mücadeleleri, barış içinde birlikte yaşama projesiyle uzlaşmayacak dinamikler sunuyorlar. Buradan iki sonuç çıkabilir gibi: 1) Bundan sonra enternasyonal ölçekte sınıf savaşımı bu gibi ülkeleri dışlayacak biçimde asla gelişemez. 2) Acaba Sovyetler Birliği'nin dünya barışına ulaşıldığını veri alan politikaları -bu takdirde yanılsamalar içerecektir- bu ülkelerdeki devrimci savaşımların-zaten son konjonktürde bir desteksiz bırakılmışlıkları var- desteksiz bırakmak hatta kimi devrimci süreçleri törpülemek, bastırmak. Gorbaçov'un deyimiyle "söndürmek" noktasına gitmez mi? Nikaragua'da barış uğruna nelere meşruiyet kazandırıldığını biliyoruz. Bu kaynama noktalarını söndürmek olası olacak mı? Bu ülkelerdeki sınıf savaşımlarının yükselmesiyle adil bir barışa doğru yol alınmasının birlikte yaşanacağı bir konjonktür güçlenebilir mi?

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMALARI VAKFI

M.Dikerdem : Zayıf halkalara ilişkin teorik olarak söylediklerinize katılıyorum. Türkiye'de bu tezin yansımaları var. En gelişkin ülkelerde beklenen sosyalist iktidarlar, Avrupa'nın geri sayılabilecek bir ülkesinde çıkmasından beri bu geçerli. Bu tartışmayı "tek ülkede sosyalizm" tartışmasına uzatmak da olası ama ben daha pratik bir bakış istiyorum. Dolayısıyla sorunuzun ikinci bölümü asıl önemli. Bugünkü barış sorununu ilgilendiriyor yahutta bugün güya varıldığın söylenen soğuk savaşın kalkması noktasını sorguluyoruz. Zaten bence gözler bu noktaya çevrilmeli. Emperyalizm kalkmadan barışın olanaklılığına dair daha önce söylediklerim geçerli. Uluslararasında emperyalist ilişkiler ister açık, ister örtük olsun, formları değişik.

Bu, dünyanın barışçı bir düzene gitmesi bakımından çok önceden hesaba katıldı, Birleşmiş Milletler'e yansıdı. BM genişledikçe, 45 ülkeden 160 devlete ulaşıldı, 160 devletten enaz 100'ü bu üçüncü kategoriye, emperyalizmin etkisi altındaki ülkeler arasına giriyor. BM, tabii bir yaptırım gücü olmadığı için, buna Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen'le bir çözüm getirmeye çalıştı, fakat bu lafta kaldı. Bugün daha da uzaklaşmıştır, bu plandan. Hele korkum, sizin sorunuza geliyorum, Doğu-Batı çatışmasının ortadan kalkması, adil bir düzeni daha da olanaksızlaştırıp, geri ülkeleri daha da çaresiz bir konuma getirmesi. Çünkü umut kalmamış, alternatif yokmuş gibi görünür, daha şimdiden sosyalizm üçüncü dünya ülkelerinde de alan kaybediyor. Sosyalizmin kalesinde havlu atılınca...

Sermaye birikimi zayıf, hakim sınıfı kolonyalizmden arta kalmış ülkeler yine can simidi olarak toplumsal adalete, eşitliğe yöneliyorlar. Ama bugün daha zor durumdadırlar; her koyunu kendi bacağından asılmaya itiyorlar. Genel bir sömürü düzeni içerisinde barış ve kendi sesini duyurması... Bu ancak sınıf savaşımı ile mümkündür. Ben enternasyonal ölçekte sınıf savaşımı devam ediyor dediğim zaman, bunun devam etmesi gerektiğini de savunmuş oluyorum. Yani biz, kendi ülkemiz dahil, bütün emperyalizmin dolaylı ya da dolaysız etkisi altında bulunan ülkelerde hâlâ sosyal hedefin, umudun hem barışçı, hem eşitlikçi, emparyalist ilişkilerden arındırılmış bir düzene doğru gitmek durumundayız. Bu mücadeleleri desteklemeden varılacak barış, sadece dayatılmış barış olur. Dikkat ederseniz kapitalizm kelimesini kullanmıyorum, çünkü başta sözünü ettiğimiz barış hareketi, kapitalizmle, sosyalizmin bir dünyada birarada yaşayabileceklerini savunuyordu. Başka yolu yok. Asıl çatışma ideolojik; ve sistemlerin kendilerini halka beğendirmeleri ile olacaktı. Ama o, "halka kendini beğendirme" Türkiye'de olduğu gibi olursa lafta kalıyor, çünkü orada emperyalist ilişkiler o noktaya gelmiş ki, halk kıstırılmış, artık o noktada, soyut bir barış düzeninden söz etmek mümkün değil. Şimdi bunun diplomatik alandaki tezahürü de gitgide ortaya çıkmaya başlıyor. Ben Re-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

gis Debray'in bir yazısını okudum, tüylerim diken diken oldu; Düşman olarak Üçüncü Dünya denen ülkeleri gösteriyor. "Bunları bir yola getirmeliyiz, çünkü bunlar barış için her zaman tehlikelidir" diyor. Böyle bir yere varılmaz.

Bugünden söylenebilecek tek şey var. Kanımca son soğuk savaşın bitiminde en tehlikeli yön şu: Eğer dünyada bir teslimiyet, "liberal piyasa ekonomisi bir veridir, fazla zorlamayalım" düşüncesi yerleşirse, bu, ancak insanlığı karanlık çağlara götüren bir yol olur ve bence bir yerde mutlaka patlak verir. Çünkü bu tarihe karşı bir hareket olur. Sovyetler Birliği'nin, sosyalist sistemin çözülmesiyle ortaya çıkan koşullar, dünyada ferahlık yaratıyor gibi görünse de, böyle bir istikrarın geçici olduğunu vurgulamalıyım. Onun için Ortak Avrupa Evi'ne de fazla önem vermiyorum. Dünyanın dörtte üçünün sorunlarına gözünü kapayan bir politikayı sonuna kadar dayatmak mümkün olamaz.

Batı şöyle düşünüyor: Doğu Avrupa'yı hallettik, şimdi sıra geldi Ortadoğu'ya. Ortadoğu'ya sıra falan gelmedi. Sömürü ilişkileri ortadan kalkmadıkça, Arap-İsrail ihtilafı ortadan kaldırılsa bile, Kürt sorunu "çözülse" bile, bu sorunların altında yatan ezilenle ezen, yada ezeni temsil eden ülke ile ezileni temsil eden arasında bir çatışma hep olacaktır.

Siyaset : En son bağlayıcı nitelikte bir soru sormak istiyorum. Türkiye'de dünyadaki 'barış"ın

yeni bir "konsept" olarak algılanması, Türkiye komünistleri, sosyalistleri ve barış mücadelecileri arasında dünyada barışın yeniden tanımlanmasında bir ciddi problem var. Daha ziyade sorunu"uygarlık krizi" bağlamında ele almak, emperyalizmi militarizmden bağımsızlaştırmak, militarizmsiz bir emperyalizm tahayyül etmek, emperyalizmi kapitalist ilişkilerin ürettiğini teorik olarak rafa kaldırmak gibi bir eğilim. Türkiye'de, bu dünyadaki yeni eğilimle uyarlı olarak örneğin barış mücadelesi, istikrar ve "yıkımı engelleme" uğruna, bu kez anti-kapitalist bir mücadelenin engellenmesi yönünde bir eğilim daha da güçlenebilir mi? Ve böyle bir eğilim baskın olursa (kapitalizmi aşmayan barış mücadelesi ve uluslararası güvenlik gibi apolojilerle) bu politikanın, sizin bir yazınızda tanımladığınız "yerli Korotiç'ler" tarafından yürütülen politikanın yarattığı yanılsamalara karşı ne yapılabilir?

M.Dikerdem : Bu başlı başına başka bir söyleşinin konusu olsun. Yalnız şu kadarını şimdiden söyleyeyim, bu söylediğiniz tehlike Türkiye için en büyük tehlikedir ve vardır. Baştan bunu kabul ediyorum. Bunu görmemek için kör olmalı. Bugün Türkiye'de zaten (istedikleri kadar bizi "etiketçi" olarak suçlasınlar) emperyalizmin ve kapitalizmin işbirlikçileri vardır. Ve Türkiye'deki siyasal sistem bunun üzerine inşa edilmiş. Ama şimdiye kadar kendilerini bir ölçüde gizleme, azgın sömürücü görünmeme,

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Amerika'ya raam görünmeme kaygusundaydılar. Şimdi onlara gün doğdu. Çünkü öbür taraf adeta sosyalizmin bir alternatif olmadığını kabullendi... Gazetelerde görüyoruz. Ben bu söylemi sağcıların yürütmesini gayet doğal karşılıyorum. Ama bu oyuna gelecek ilerici güçleri de uyarmak bizim görevimiz. Bu yanlışa herkes düşmüş değil, fakat bir tehlike var şimdi; "demokrasi adına, bireysel özgürlükler adına". Bu bireysel özgürlük bugün fazlasıyla moda. Türkiye gibi ülkelerde bu "demokrasi"yi, "bireysel özgürlük"ü, egemen sınıflar ekonomik bireysel özgürlüğe tercüme ederler, ideolojide... Özel mülkiyeti sorgulatmaz, ama "peki onu da sorgulamam" diyen de ilerici olamaz. Bu yanlış alternatif koymak demektir: "Özgürlükten mi vazgeçelim, refah ve adaletten mi?". Yanlış, böyle bir ikilem yok. Artık "totaliter" rejimleri de önümüze süremeyecekler, ne diyecekler? "Orada iflas etti, sen burada yapamazsın, sana söz hakkı yok, çünkü senin ideolojin ölmüştür". Bu en büyük tehlike ve buna bütün gücümüzle karşı koymak zorundayız. İsterse benim savunduğum sosyalizm bir yere götürmesin, daha doğrusu onların hoşuna gitmesin. Ben savunurum. Çünkü bu halk ve ben, kapitalizm içinde özgür değiliz ki. Türkiye gibi bir ülkede 70 yıl sürekli olarak kapitalizm denenmiş, (bu artık barış sorunu olmaktan çıkıyor, sosyal bir sorun oluyor) siz de zaten kurnazca sözü oraya getirdiniz, ama iş Türkiye'de oraya varıyor zaten. İki laf ortaya atıyorlar, biri, "bu barış tam oturmadı, NATO önemini koruyor, silahlanmaya devam", bir bu var, bunu sonuna dek kullanacaklar. Ortada zaten bir gerçek var; Türkiye'nin tüm savunma sisteminin yabancı bir örgüte bağlı olması. NATO, elinde öylece işlevsiz kalırsa, egemen sınıf ve emperyalizm paniğe girer. Bu onları, kapitalist ilişkileri meşru göstermeye itecektir. İkincisi de ortaya çıkan "demokrasi" ve "bireysel özgürlük" lafzına çok sarılınacaktır. Onun için bu iki noktada da gayet yüreklice karşılarına çıkmak lazım.

Biz, Türkiye'nin savunmasının hiçbir askeri pakta dayandırılmamasını, askeri paktların ortadan kaldırılmasını savunmalıyız, eskiden yaptığımız gibi. İkincisi de halkımızın 70 yıldır taşıdığı, denediği bir sistemi başka biçimler altına sokarak devam ettirilmesine bu halk, işçi sınıfı razı olmamalıdır. Fakat nasıl razı olmamalıdır? Ona gerçekleri rahatça anlatabilmemiz gerekli. İşte o noktada demokrasi savaşımı, siyasal özgürlükler gereklidir. Yani halkla hiçbir korkuya gerek olmadan direk temas. Bu demokrasi ile mümkün olacağı için, bütün ilerici güçler elbette ki legal biçimde de mücadelelerini, ama sınıf mücadelelerini yürütmelidirler. Orada artık sözkonusu olan dünya barışı değil, sınıf mücadelesidir.

Kapitalizmi sen istesen de istemesen de burjuvazi mazur gösteriyor, çünkü sosyalizm "ben çare bulamıyorum" dedi. Ama burada biz demeyiz. Buradaki tüm sosyalistler, Türkiye'nin sorunlarına sosyalist yoldan çare bulamayız demediler, ama sosyaliz-

İRAN TÜSTAV SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

min hayata geçtiği yerde "çare bulamama" mesajı verildi. Bu sonuna kadar istismar edilecek. Ama burada bizim dayandığımız bir gerçeklik var; 70 yıldır çeşitli alternatifleriyle biz kapitalist ekonomiyi yaşadık. Halkımız da bunu gördü. Şu halde onun sonuçlarını da biz gündeme getirir, o sonuçlardan gayrı memnun olanlara kapitalizmi anlatırız. İşte o noktada kimsenin "demokrasi" adına karşımıza çıkmaması gerekli. Orada siyasal bir mücadeleye, gerçeklere dair "bizim de anlatacaklarımız var" demeliyiz.

Yoksa bu düzeni devam ettirebilmek için ellerinde güç var. Ne zamana kadar? Ben kendi sözümü halka benimsettiğim zamana kadar. Burada en ufak bir taviz vermek ihanet olur.

Siyaset : Değerli görüşlerinizi ilettiğiniz için çok teşekkür ederiz.

(Bu söyleşi *Siyaset* gazetesinin Temmuz 1990 tarihli 14. sayısında yayınlanmıştır; Redaksiyon düzeltmeleri Sn. Mahmut Dikerdem'e aittir.)

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMALARI VAKFI

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

KDV DAHİL 2000 TL.